

วันที่ 01 พฤศจิกายน พ.ศ. 2546 ปีที่ 25 ฉบับที่ 01

บทความพิเศษ

ดร.สุเทพ สุนทรเกสัช เชียงใหม่

"คนเมือง" ความสำนึก และการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ของชาวไทยเหนือ ในบริบทการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ การเมือง และสังคม

แก้ไขเพิ่มเติม จากบทกล่าวนำในการเสวนาวิชาการ เรื่อง "คนเมืองท่ามกลางบริบทการเปลี่ยนแปลง" ที่จัดโดย ภาควิชารัฐศาสตร์และภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ วันที่ ๒๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๔๓

เรื่องที่จะพูดถึงเกี่ยวกับ "คนเมือง" เป็นการให้ภาพกว้างๆ ที่มองจากทัศนะหรือกรอบความคิดของนักมานุษยวิทยา เกี่ยวกับประเด็นปัญหาที่ว่า คนเมืองคือใคร? ทำไมเราจะต้องมาพูดว่า ใครเป็นคนเมือง หรือใครไม่ใช่คนเมือง? ซึ่งคงไม่ใช่ปัญหาที่เราคิดขึ้นมาโดยบังเอิญ หรือจู่ๆ เราก็อยากรู้หรือถามตัวเองว่าเราเป็นใคร ประเด็นปัญหาในเรื่องนี้คงจะมีความเป็นมา และเกี่ยวพันอย่างใกล้ชิด กับกระแสการเปลี่ยนแปลงโลก และความคิดของทศวรรษที่ผ่านมา ในบริเวณที่เป็นศูนย์กลางการเมืองและเศรษฐกิจ ที่เป็นผลให้ประชากรในภูมิภาคดังกล่าว เกิดความต้องการที่จะมีส่วนร่วมทางการเมืองและเศรษฐกิจ มีการกำหนดอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตัวเอง หรือแม้แต่ต้องการจะแยกตัวเป็นอิสระ

ในการอภิปรายต่อไป เพื่อที่จะเป็นการปูพื้นความคิดเพื่อให้เกิดความเข้าใจ ในตอนแรกจะได้กล่าวโดยย่อถึงกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกดังกล่าว ต่อจากนั้นก็จะได้พูดถึงประเด็นปัญหาเกี่ยวกับความสำนึกและการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวไทยเหนือ ในบริบทของการ

เปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ สังคม และการเมือง

การเปลี่ยนแปลงโลก

และอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม

ในทศวรรษของปี ค.ศ. ๑๙๗๕-๑๙๘๕ ได้มีการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่สำคัญเกิดขึ้น ในบริเวณที่เป็นศูนย์กลางอำนาจทางการเมือง และเศรษฐกิจของโลก อันเป็นผลจากความล้มเหลวของการพัฒนา ในกรอบของการพัฒนาแห่งชาติ (National Development) ผู้คนส่วนใหญ่เริ่มเสียความเชื่อมั่นศรัทธา ต่อความเจริญก้าวหน้าที่จะเกิดขึ้นในทศวรรษก่อนหน้านั้น ทำให้เกิดขบวนการเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรมและการเมืองต่างๆ ที่ปรากฏออกมาในรูปของการฟื้นฟูลัทธิศาสนา (Religious Revitalization) ตลอดจนจารีตนิยมแนวใหม่ (New Traditionalism) ซึ่งบ่งชี้ให้เห็นถึงความพยายามที่จะให้มีการนิยามอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมใหม่

ขบวนการเคลื่อนไหวดังกล่าว อาจตามมาด้วยการเรียกร้องในบริเวณศูนย์กลางของกลุ่มชาติและชาติพันธุ์ที่จะแยกตัวเป็นกลุ่มย่อย หรือแม้แต่เป็นกลุ่มอิสระ ซึ่งถือได้ว่าเป็นขบวนการวัฒนธรรมทางการเมือง ที่รู้จักกันในนามของ "โลกที่สี่" (Fourth World) ดังจะเห็นได้จากกรณีของการเคลื่อนไหวของชาวอเมริกันอินเดียนในทวีปอเมริกา (Amerindians) ของชนพื้นเมืองในหมู่เกาะฮาวาย (Hawaiians) ตลอดจนกระบวนการฟื้นฟูจารีตประเพณี ของชนพื้นเมืองในหมู่เกาะมาเลเนเชีย (Malenesian Kastom) เป็นต้น

ในวงการของมานุษยวิทยาเอง ก็มีการเปลี่ยนแปลงจุดยืนและความสนใจที่สำคัญ จากเดิมที่เคยให้ความสนใจทฤษฎีพัฒนาการ (Developmentalism) และลัทธิวัตถุนิยม (Materialism) ที่มีอิทธิพลครอบงำ มาตั้งแต่ทศวรรษปี ค.ศ. ๑๙๕๐ ก็ได้หันมาสนใจความคิดทฤษฎีทางวัฒนธรรม (Culturalism) และบรรพกาลนิยม (Primitivism) มากขึ้น โดยเฉพาะในทศวรรษปี ค.ศ. ๑๙๗๐ และ ๑๙๘๐

การเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ไม่ใช่เป็นการพัฒนาทางวิวัฒนาการ หรือความก้าวหน้าในทางทฤษฎี แต่เป็นการเปลี่ยนความสนใจโดยทั่วไป ดังจะเห็นได้ว่านักมานุษยวิทยาอย่างเช่น มาร์แชล ซาส์ ลินส์ ผู้ซึ่งครั้งหนึ่งเคยให้ความสนใจเกี่ยวกับวิวัฒนาการของรัฐและลำดับขั้นทางการเมือง เป็นเจ้าของทฤษฎีกำหนดนิยมทางเทคโนโลยีและนิเวศวิทยา (Technological and Ecological Determinism) ได้หันความสนใจมาสู่แนวทฤษฎีกำหนดนิยมทางวัฒนธรรม (Cultural Determinism) และมองไม่เห็นว่าจะเกิดความเจริญก้าวหน้าและพัฒนาการของอารยธรรมโลก

ดังนั้นถ้าจะถือว่าในตอนปลายทศวรรษปี ค.ศ. ๑๙๕๐ และ ๑๙๖๐ เป็นยุคอิทธิพลครอบงำของ ทฤษฎี วัสดุนิยมทางวัฒนธรรม (Cultural Materialism) โบราณคดีในแนวใหม่ (New Archaeology) มานุษยวิทยามาร์กซิสต์ (Marxist Anthropology) และมานุษยวิทยาพัฒนาการ (Development Anthropology) เมื่อมาถึงปัจจุบัน นักมานุษยวิทยาได้หันมาสนใจประเด็นทาง วัฒนธรรม ที่มองวัฒนธรรมว่าเป็นเหมือนกับหนังสือ (Culture as Text) ที่จะต้องมีการตีความ หรือแปลความหมายในบริบทของตัวเอง ให้ความสนใจในด้านวัฒนธรรมกับอัตลักษณ์ และ วัฒนธรรมกับประวัติศาสตร์ ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากทฤษฎีวิวัฒนาการสัมพัทธ์นิยม (Cultural Relativism) และบรรพกาลนิยม (Primitivism)

ที่น่าสนใจก็คือ จากหลักฐานที่ปรากฏในทวีปยุโรป อเมริกา และในภูมิภาคอื่นๆ ของโลก ประวัติศาสตร์ได้หันมาสู่แนวความคิดทางมานุษยวิทยา (Historical Anthropology) อันเป็นความ พยายามที่จะย้อนกลับไปสู่ออดีต และสร้างอัตลักษณ์ทางสังคมวัฒนธรรมตัวเองขึ้นมาใหม่๒

แดนเนียบ เบลล์ นักสังคมวิทยาแนวหน้าของอเมริกา ได้ให้ภาพที่ชัดเจนเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลง ดังกล่าว แนวความคิดทฤษฎีของนักมานุษยวิทยาอเมริกัน เริ่มต้นจากการรณรงค์เกี่ยวกับ พัฒนาการทางสังคม แล้วจึงค่อยๆ เปลี่ยนจากแนวความคิดทางการเมืองของฝ่ายซ้ายไปสู่ฝ่ายขวา จากการเมืองของชั้นสังคมไปสู่อุดมการณ์สมัย "สิ้นยุคอุดมการณ์" หลังจากนั้นก็หันเข้าสู่สมัย หลังสังคมอุตสาหกรรม ความขัดกันทางวัฒนธรรมของระบบทุนนิยม จนถึงในปัจจุบันซึ่งมี ความต้องการ (ถ้ามีความเป็นไปได้) ที่จะย้อนกลับไปสู่ออดีตทางวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ตาม จารีตประเพณี ที่ต้องสูญเสียไปเมื่อเกิด "ลักษณะยุคหลังสมัยใหม่" (Postmodernity) ของระบบ

อุตสาหกรรมปัจจุบัน จุดของความสนใจได้เปลี่ยนจากชั้นสังคม (Class) ไปสู่ลักษณะทางชาติพันธุ์ (Ethnicity) ไปสู่วัฒนธรรม (Culture) และจากลักษณะความมีเหตุผล (Rationality) ไปสู่ความต้องการทางศาสนา๓

เท่าที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า การเปลี่ยนแปลงในบริเวณศูนย์กลางอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจของโลก อันเป็นผลมาจากความล้มเหลวของชาติ ในการดำเนินนโยบายตามกรอบพัฒนาการแห่งชาติ (National Development) การสูญเสียศรัทธา และความเชื่อมั่นในความเจริญก้าวหน้าที่คาดหวังว่าจะเกิดขึ้น ได้ทำให้กลุ่มชาติและกลุ่มชาติพันธุ์ในบริเวณศูนย์กลางเกิดการแตกสลายเป็นหน่วยย่อย (National and ethnic Fragmentation) มีการเคลื่อนไหวเรียกร้องที่จะให้มีการกำหนดอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมใหม่ ต้องการที่จะมีสิทธิมีส่วนในการปกครองตนเอง หรือแม้แต่การที่จะแยกตัวเป็นอิสระ

ปรากฏการณ์ต่างๆ ดังกล่าวเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นทั่วโลก ในบริเวณศูนย์กลางอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจ ของยุโรป อเมริกา และคงจะได้แพร่ขยายเข้ามาในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมทั้งประเทศไทยด้วย

ขบวนการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ทำให้ให้นักมานุษยวิทยา รวมทั้งนักสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์อื่นๆ ได้หันมาให้ความสนใจแนวคิดทฤษฎีทางวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ อีกทั้งการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมทางวัฒนธรรมที่กล่าวข้างต้น คงจะไม่ใช่ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นโดดเดี่ยวตามลำพัง แต่เป็นสิ่งที่ได้เกิดขึ้นพร้อมๆ กับการเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรมการเมือง (Cultural Politics) อันเป็นการเมืองของการต่อสู้เรียกร้องของประชาชน ที่จะมีส่วนร่วม หรือมีความเป็นอิสระทางการเมืองการปกครอง เป็นการยืนยันความเป็นไท ของปัจเจกชน ในระบบคุณค่าตามจารีตประเพณี ต่อต้านอำนาจครอบงำของระบบการบริหารและทุนนิยมรวมศูนย์ และความพยายามของรัฐ ที่จะสร้างความกลมกลืนเป็นหนึ่งเดียวทางสังคมและวัฒนธรรม๔

เมื่อได้กล่าวย้อนหลังให้เห็นว่า ความต้องการของประชาชนที่อยู่ในบริเวณภาคเหนือของประเทศไทย ที่เรียกตัวเองว่า "คนเมือง" ที่จะกำหนดอัตลักษณ์ของตัวเอง มีความสัมพันธ์

เชื่อมโยงกับกระแสการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและเศรษฐกิจ ในบริเวณศูนย์กลางของระบบ โลกอย่างไรแล้ว ต่อไปก็จะได้กล่าวถึง การกำหนดอัตลักษณ์ของ "คนเมือง" โดยจะได้พิจารณา ถึงสิ่งที่มักจะใช้เป็นตัวกำหนดอัตลักษณ์ (Identities) ของความเป็น "คนเมือง" เพื่อแยกความ แตกต่างของตน จากคนที่ "มิใช่คนเมือง" ที่สำคัญ ๓ ประการ คือ ๑. ความเป็นมาทาง ประวัติศาสตร์ ๒. ภาษา และ ๓. จารีตประเพณี วิถีชีวิต หรือที่เรียกรวมๆ ว่า "วัฒนธรรม" ซึ่งใน แต่ละหัวข้อจะได้กล่าวตามลำดับต่อไป

"ล้านนา"

ตัวตนทางประวัติศาสตร์และการเมือง

คนในภาคเหนือของประเทศไทยต่างมีความภูมิใจในประวัติศาสตร์ของอาณาจักรล้านนา ที่สืบ ต่อมาเป็นเวลานาน และเพิ่งจะผ่านการทดลองครบรอบ ๗๐๐ ปีไปเมื่อไม่นาน (พ.ศ. ๒๕๓๕) ประวัติศาสตร์จึงถือเป็นอัตลักษณ์สำคัญ ที่ชาวไทยในภาคเหนือใช้นิยามความเป็นหนึ่งเดียวของ ชาวไทยเหนือ หรือ "คนเมือง"

เมื่อพูดถึงประวัติศาสตร์ เราไม่ได้หมายถึงประวัติศาสตร์ที่เน้นความสำคัญหรือคุณค่าทางด้าน ความเป็นจริง (True-value History) เท่านั้น แต่ยังหมายรวมถึงสิ่งที่อาจเรียกได้ว่า สังคมวิทยา ของความรู้ทางประวัติศาสตร์ (Sociology of Historical Knowledge) ซึ่งได้แก่ความรู้ การสร้าง หรือการมองอดีตของคนในสังคม หรือที่อาจเรียกได้ว่ามานุษยวิทยาประวัติศาสตร์ (Historical Anthropology)

โดยการนิยามความหมายประวัติศาสตร์ ที่มีลักษณะกว้างและครอบคลุมดังกล่าว ก็จะทำให้เรา สามารถพูดถึงถึงบันทึกทางประวัติศาสตร์ ที่เขียนโดยปราชญ์ท้องถิ่น โบราณของเมืองเหนือ อย่างเช่น ตำนานสุวรรณคำแดง ตำนานสุวรรณโคมคำ ตำนานสิงหนวัติกุมาร ตำนานเมืองเชียง แสนเงินยาง ตำนานมูลศาสนา ชินกาลมาลีปกรณ์ ตำนานจามเทวีวงศ์ และตำนานพื้นเมือง เชียงใหม่ ในฐานะที่มีความสำคัญเช่นเดียวกับเอกสารทางประวัติศาสตร์อื่นๆ ของอาณาจักร

ล้านนา

เมื่อย้อนกลับไปพิจารณาถึงพัฒนาการของอาณาจักรล้านนาตลอดระยะเวลา ๗ ศตวรรษที่ผ่านมา เริ่มตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ ๑๒ หรือ ๑๓ เมื่ออาณาจักรน่านเจ้าล่มสลายโดยกองทัพของกุบไลข่าน ภูมิภาคในกลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลาง ซึ่งเป็นบริเวณตั้งแต่แม่น้ำพรหมบุตร ติดกับพรมแดนพม่าจนถึงบริเวณแม่น้ำโขง ได้กลายเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาของรัฐไทยอิสระต่างๆ โดยอาจจะมีรัฐบางรัฐถูกผนวกเข้าไปอยู่ในดินแดนของพม่าปัจจุบัน อย่างเช่นรัฐไทยใหญ่ ที่มีเชียงตุงเป็นศูนย์กลาง และมีรัฐอีกจำนวนหนึ่งอยู่ในบริเวณกลุ่มแม่น้ำโขง ได้แก่สิบสองปันนา และสิบสองจุไท ที่อยู่ในมณฑลยูนนานทางตอนใต้ของจีน รวมทั้งรัฐไทอื่นๆ ที่อยู่ทางตอนเหนือของเวียดนาม รัฐต่างๆ เหล่านี้ต่างมีตำนานทางประวัติศาสตร์มาตั้งแต่สมัยขุนเจือง ขุนบรม ปู่เจ้าลาวจก จนถึงสมัยสร้างเมืองเชียงแสน เชียงราย จนกระทั่งย้ายเมืองหลวงจากเชียงรายมายังเชียงใหม่ จนถึงรัชสมัยของพระเจ้าติโลกราช ที่ได้ทรงสร้างความเจริญรุ่งเรือง และความเป็นปึกแผ่นให้กับอาณาจักรล้านนา ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ ๑๕-๑๖

หลังจากนั้นก็เป็ดยุคที่อาณาจักรล้านนาเริ่มเสื่อม เชียงใหม่ตกไปอยู่ภายใต้การปกครองของพม่า รวม ๒๐๐ ปี และต่อมาในสมัยที่กองทัพพม่าถูกขับออกไปจากดินแดนของภาคเหนือในสมัยของพระเจ้าตาก เชียงใหม่เองก็แทบจะกลายเป็นเมืองร้าง จนต้อง "เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง" สร้างเมืองให้กลับคืนสู่สภาพเดิมโดยพระเจ้ากาวิละ

จนกระทั่งถึงช่วงที่สำคัญยิ่งทางประวัติศาสตร์ เมื่อฝรั่งเศสเริ่มขยายอำนาจเข้ามาในอินโดจีน และขณะเดียวกันอังกฤษก็ขยายอำนาจเข้ามาทางแหลมมลายู ไปจนถึงพม่า ดินแดนต่างๆ ที่รวมกันเป็นรัฐไทอย่างหลวมๆ ในบริเวณตอนกลางของกลุ่มแม่น้ำโขง รวมทั้งรัฐไทที่อยู่ทางตอนเหนือของเวียดนาม ก็ถูกขีดเส้นแบ่งให้อยู่ภายในเขตอิทธิพลของฝรั่งเศส ส่วนบริเวณรัฐฉาน แถบลุ่มแม่น้ำสาละวิน ก็ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของอังกฤษ ที่ขยายอำนาจเข้ามาในพม่า และท้ายที่สุดหัวเมืองต่างๆ ที่เคยเป็นดินแดนของอาณาจักรล้านนา อันเป็นผลความพยายามของรัชกาลที่ ๕ ที่จะสร้างความเป็นปึกแผ่นให้แก่ประเทศ เพื่อป้องกันการขยายอิทธิพลของมหาอำนาจอาณานิคมอังกฤษและฝรั่งเศส ก็ถูกบูรณาการเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรสยาม

เท่าที่กล่าวมาข้างต้นอย่างรวบรัด เป็นความพยายามที่จะเสนอ โจมหน้าประวัติศาสตร์ของล้านนา ที่ได้คลี่คลายมาตลอดระยะเวลากว่า ๑๐๐ ปี แต่ภาพที่เรามืออยู่ในใจ หรือในความเป็นจริง ภาพที่เราสร้างขึ้นมา เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ล้านนา ดูเหมือนกับว่าเหตุการณ์ต่างๆ จำนวนมหาศาลที่อุบัติขึ้นในอดีตนั้น เป็นพัฒนาการที่มีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกัน ที่เป็นแนวทางเดียวหรือมีลักษณะเป็นเส้นตรง (Linear Development) หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง เราพยายามที่จะค้นหาสิ่งที่เรียกว่า "ตัวตนทางประวัติศาสตร์" โดยการนำเอาเหตุการณ์ต่างๆ ที่แม้ว่าจะเกิดในกาลเวลา สถานที่ และบนพื้นฐานความคิดที่แตกต่างกัน มาปะติดปะต่อ ตัดแต่ง และทำให้เป็นตัวตนหรือภาพที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน

ในความเป็นจริง ถ้าเรามาคิดทบทวนดูแล้ว จะเห็นได้ว่าตำนานปรัมปรา หรือเรื่องราวต่างๆ ในอดีต อย่างเช่น อาณาจักรน่านเจ้าก็ดี ตำนานสุวรรณคำแดง ตำนานสิงหนวัติกุมาร สุวรรณ โคมคำโยนก เชียงแสนเงินยาง และอื่นๆ ที่เกี่ยวกับดินแดนในภาคเหนือจำนวนมาก เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในภูมิภาค และกาลเวลาที่แตกต่างกันโดยสิ้นเชิง และเมื่อได้เกิดขึ้นแล้วก็คลี่คลายไปโดยตัวของมันเอง หรืออาจจะจบลงอย่างกะทันหัน และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นใหม่ก็อาจจะไม่มีหรือมีความเกี่ยวพัน หรือต่อเนื่องกับอุบัติการณ์ที่เกิดขึ้นก่อนหน้านั้นก็ได้ ดังจะเห็นได้ว่ามีอยู่บ่อยครั้งที่ในตำนานได้กล่าวถึงเมืองล่ม (น้ำท่วม) เพราะผู้คนไม่อยู่ในศีลในธรรม [เพราะเอาปลาไหล (เอียน) ผีอก ซึ่งถือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์มากิน หรือลูกตีพ่อแม่ ฯลฯ] แล้วมีการสร้างเมืองขึ้นมาใหม่ และก็มักปรากฏบ่อยๆ เช่นเดียวกัน ที่เมื่อมีการเปลี่ยนกษัตริย์หรือราชวงศ์ ก็อาจจะเริ่มต้นนับศักราชใหม่ หรือแม้แต่คิดระบบศักราชขึ้นมาใหม่ ยุคที่เพิ่งสิ้นสุดลงและที่เริ่มต้นขึ้นมาใหม่จึงขาดความต่อเนื่องกัน ทั้งในด้านพื้นที่และกาลเวลา

ที่สำคัญยิ่งไปกว่านั้น ความคิดเกี่ยวกับตัวตนทางการเมือง หรือที่เรียกว่า "รัฐประศาสนโยบาย" (Polity) ของแต่ละยุคแต่ละสมัย ก็อาจจะมีพื้นฐานทางความคิด และมีรูปลักษณะที่แตกต่างกันโดยสิ้นเชิงกับตัวตนทางการเมืองที่เรียกว่ารัฐ (State) อย่างที่เราเข้าใจกันในปัจจุบัน ดังจะเห็นได้ว่าก่อนที่อิทธิพลของอินเดียจะแพร่ขยายเข้ามาในบริเวณที่เป็นภาคเหนือของประเทศไทย ตำนานสุวรรณคำแดงหรือตำนานเจ้าอินทขิล (ฉบับที่ คุณสงวน โชติสุขรัตน์ ปรึวรรค) ซึ่งเป็นปรัมปราคดีเกี่ยวกับกำเนิดของนครเชียงใหม่ ได้กล่าวไว้ว่า

เริ่มแรกที่เดิยามีหมูอยู่ ๔ เหล่า มีถิ่นที่อยู่บริเวณทิศเหนือ ตะวันออก ตะวันตก และทิศใต้ ที่แรกหมูทั้ง ๔ เหล่าต่างก็สามัคคีกลมเกลียวรักใคร่ มีการไปมาหาสู่กันและกัน แต่อยู่มาวันหนึ่งก็เกิดทะเลาะกัน จึงพากันแยกย้ายไปอยู่ในทิศของใครของมัน ต่อมาหัวหน้าหมูที่อยู่ทางทิศเหนือก็ตาย แล้วไปเกิดเป็นพญา และครั้นเมื่อพญาผู้นั้นตาย ก็ได้ไปเกิดเป็นเจ้าสุวรรณหำแดง ซึ่งเมื่อเติบโตเป็นหนุ่มใหญ่ก็ได้จ้มีมาเที่ยวล่าสัตว์ไปจนพบกวางทอง และได้ติดตามกวางไปจนพบชัยภูมิ ที่ต่อมาได้เลือกเป็นที่ตั้งของนครพิงค์หรือเชียงใหม่

จากตำนานปรัมปราเรื่องนี้ ก็พออนุมานได้ว่าความคิดเกี่ยวกับการจัดองค์กรทางพื้นที่ หรืออาณาบริเวณ (Organization of Space) ของคนในเมืองเหนือสมัยนั้น หรือจินตภาพเกี่ยวกับสิ่งที่อาจารย์ธงชัย วินิจจะกุล ๕ เรียกว่า "รูปลักษณ์หรือกายภาพทางภูมิศาสตร์" (Geo-body) ถือเป็นหลัก คือ เหนือ ใต้ ตะวันออก และตะวันตก

การจัดพื้นที่โดยอาศัยทิศหลักทั้ง ๔ นี้ ต่อมาอาจพัฒนาเป็น ๘ โดยรวมทิศเฉียงทั้ง ๔ เข้าไป (ซึ่งถ้ารวมศูนย์กลางเข้าไปด้วย ก็จะเป็น ๕ และ ๘ ตามลำดับ) หรืออาจแบ่งย่อยออกไปเป็น ๑๖ จนถึง ๓๒ การแบ่งหัวเมืองสำคัญออกไปตามทิศหลักทั้ง ๔ การจัดกองทัพ หรือการจัดคณะกรรมการปกครองภายในเมืองเหนือ เป็น ชั้น ๕ หรือชั้น ๘ การจัดแผนผังเมืองโดยมีประตูสำคัญทั้ง ๔ ทิศ ตลอดจนการวางแผนผังของพระราชวัง และวัดวาอาราม ก็อาจกล่าวได้ว่าใช้เกณฑ์อย่างเดียวกัน

อาจารย์คาสส์ (Charles F. Keyes) ได้เคยกล่าวถึงความเชื่อเกี่ยวกับการเดินทางชุดังค้ไปไหว้พระธาตุของคนในเมืองเหนือไว้ว่า พระธาตุที่สำคัญๆ ในภาคเหนือและหัวเมืองใกล้เคียง จะตรงกับ ๑๒ ปีนักษัตร โดยมีความเชื่อว่าใครเกิดปีไหนก็จะต้องเดินทางไปไหว้พระธาตุประจำปีเกิดของตน ความคิดเรื่องพระธาตุดังกล่าวก็อาจถือได้ว่าเป็นความคิดของคนเมืองเหนือ เกี่ยวกับการจัดองค์กรทางพื้นที่หรืออาณาบริเวณทางศาสนา (Religious Space) ซึ่งบริเวณที่ตั้งของพระธาตุ อาจอยู่ในพื้นที่หรือนอกพื้นที่ (การปกครอง) ของเมืองเหนือ เช่น พระธาตุชเวดากองอยู่ในพม่า หรือพระธาตุหลวงนครเวียงจัน อยู่ในประเทศลาว เป็นต้น ตำนานเรื่องพระ (พุทธ) เจ้าเลียบโลก ที่กล่าวถึงบริเวณต่างๆ ที่พระพุทธรเจ้าเสด็จไปถึง ก็เป็นความคิดในเรื่องการจัดองค์กรทาง

พื้นที่ทางพุทธศาสนา (รวมทั้งการเมือง) ของคนในเมืองเหนือเช่นเดียวกัน

เมื่อแนวความคิดเกี่ยวกับมัลดาคะ (มณฑล) ซึ่งเป็นคติของฮินดู-พุทธศาสนาฝ่ายทิเบต (Hindu-Tibetan Buddhism) แพร่ขยายเข้ามา รูปแบบของการจัดองค์กร ของศูนย์กลางเมืองในบริเวณภาคพื้นทวีปเอเชียอาคเนย์ คือ สยาม พม่า ลาว เขมร เวียดนาม ก็เปลี่ยนรูปลักษณะไปเป็นอย่างไรที่แทมโบอาฮ์ เรียกว่า "ระบบดาวบริวาร" (Galactic Polity) ซึ่งมีเมืองที่มีอำนาจปกครองเป็นศูนย์กลาง แวดล้อมด้วยเมืองบริวารจำนวนหนึ่ง ที่จัดโครงสร้างการบริหารอย่างเดียวกับศูนย์กลาง แต่มีขนาดลดหลั่นกันไปตามลำดับ เมืองที่เป็นศูนย์กลาง (เมืองราชธานี) จะมีอำนาจแต่งตั้งถอดถอนเจ้าเมืองบริวาร (เมืองลูกหลวงและเมืองพญามหานครต่างๆ) ควบคุมการทหารและความสัมพันธ์กับต่างประเทศของเมืองประเทศราช (ซึ่งเป็นเมืองต่างชาติต่างภาษาอยู่ในบริเวณรอบนอก) ส่วนกิจการทางเศรษฐกิจและกิจการภายใน เนื่องจากระยะทางในแต่ละเมืองอยู่ห่างไกลและการคมนาคมไม่สะดวก เมืองบริวารที่อยู่ห่างออกไปจึงค่อนข้างจะเป็นอิสระอำนาจและความสำคัญของเมืองต่างๆ ในระบบนี้ จึงขึ้นอยู่กับความใกล้ชิดของแต่ละเมืองกับศูนย์กลาง

เมืองศูนย์กลางเปรียบเหมือนกับดาวหรือโคมไฟดวงใหญ่ ที่ส่องแสงกระจายไปโดยรอบ ใครอยู่ใกล้ก็จะได้รับแสงมาก และถ้าอยู่ห่างออกไปก็จะได้รับแสงน้อยลงตามลำดับ ศูนย์กลางอำนาจจะขึ้นอยู่กับแสนยานุภาพของกองทัพ และบุญบารมีของกษัตริย์ผู้ปกครอง เมื่อหมดอำนาจบุญบารมีก็เหมือนกับดาวอันแสง ศูนย์กลางก็อาจจะย้ายไปอยู่ที่อื่น พร้อมกับเมืองต่างๆ ก็จะพากันย้ายไปเกาะกลุ่มใหม่

ศูนย์กลางของอำนาจในอาณาบริเวณทางสังคม (Social Space) ในประวัติศาสตร์ของเมืองเหนือ ก่อนที่มหาอำนาจอาณาจักรมตะวันตกจะขยายตัวเข้ามา และเมืองที่เคยอยู่ในอาณาจักรล้านนาจะถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรสยาม ในตอนต้นคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ ก็มีอยุธยา สุโขทัย เชียงใหม่ ย่างกุ้ง เมาะตะมะ หลวงพระบาง เวียงจันทน์ พนมเปญ และเว้ และอาจจะรวมถึงศูนย์กลางของจีนด้วย ซึ่งตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา เมืองเหล่านี้ต่างก็ผลัดเปลี่ยนกันเป็นศูนย์กลางอำนาจ หรือเป็นเมืองบริวาร แล้วแต่สถานการณ์ของแต่ละยุคสมัยจะแปรเปลี่ยนไป เมื่อลัทธิ

อาณานิคมได้ขยายอิทธิพลเข้ามา ความคิดอุดมการณ์ และรูปแบบการเมืองของดินแดนใน
บริเวณนี้จึงได้มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก

โดยสรุป ประเด็นที่ต้องการเสนอในตอนนี้อีกก็คือเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ และรูปแบบของ
ตัวตนทางการเมือง ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ทางสังคม ของภูมิภาคตอนกลางของกลุ่มแม่น้ำโขง กลุ่มแม่น้ำ
สาละวิน และดินแดนในภาคเหนือของประเทศไทย ที่ต่อมาได้สถาปนาเป็นอาณาจักรล้านนา
ตามที่ปรากฏในตำนานประวัติศาสตร์นั้น เป็นเหตุการณ์ที่เกิดในสถานที่ กาลเวลา และบน
พื้นฐานของกรอบความคิดที่แตกต่างกันอย่างมาก ไม่ได้มีความต่อเนื่อง หรือมีความเป็นอันหนึ่ง
อันเดียวกัน แต่นักประวัติศาสตร์ในความพยายามที่จะสร้างประวัติศาสตร์พัฒนาการของชาติ
ได้ปรับเปลี่ยนตัดแต่งเหตุการณ์ในอดีตต่างๆ ให้เข้ามาอยู่ในพัฒนาการแนวเดียว หรือที่มี
ลักษณะเป็นเส้นตรง เพื่อให้สอดคล้องกับพัฒนาการของชาติ

ถ้าเราคำนึ่งถึงความจริงที่ว่า การเขียนประวัติศาสตร์ก็คือการเอาความคิดหรืออุดมการณ์ปัจจุบัน
ใส่เข้าไป หรือเข้าไปมองอดีต ดังนั้นยิ่งเราพยายามหรือมีความคิดว่าจะชำระประวัติศาสตร์ให้
ถูกต้องตรงกับความเป็นจริง (ตามความคิดหรืออุดมการณ์ของเรา) มากเท่าใด ประวัติศาสตร์ที่
ถูกชำระหรือสร้างขึ้นมาก็ย่อมจะสะท้อนความคิดและอุดมการณ์ของเรามากขึ้นเท่านั้น ในแง่
การเขียนหรือสร้างประวัติศาสตร์จึงถือว่าเป็นความพยายามที่จะสร้างภาพหรืออัตลักษณ์ของ
ตัวเอง (Self-identification)

แต่เนื่องจากเหตุการณ์ในอดีต ดังจะเห็นได้จากกรณีของล้านนา ขาดความต่อเนื่องและเป็น
อันหนึ่งอันเดียวกัน ทั้งในด้านกาลเวลาและสถานที่ ดังนั้นการมองหรือสร้างประวัติศาสตร์
ล้านนาในระยะที่ผ่านมา จึงเป็นอย่างที่ทำนักมานุษยวิทยาผู้สนใจประวัติศาสตร์ท่านหนึ่ง เรียกว่า
เป็นการมองย้อนกลับไปสู่อดีต ในลักษณะที่เป็นมายาคติ (Retrospective Illusion) มากกว่าความ
เป็นจริง๗

"คำเมือง"

กับอัตลักษณ์ของคนเมือง

ภาษาถือว่าเป็นอัตลักษณ์ที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง ที่ชาวไทยเหนือมักจะใช้กำหนดกลุ่มชาติพันธุ์ของตน "คนเมือง" มีภาษาพูดของตัวเอง เรียกว่า "คำเมือง" และมี "ตัวเมือง" เป็นภาษาเขียน ที่ทำให้แตกต่างจากชาวไทยที่อยู่ในภูมิภาคอื่นๆ ของประเทศ เช่น ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้

เกี่ยวกับประเด็นในเรื่องภาษา ริชาร์ด เดวิส นักมานุษยวิทยาชาวออสเตรเลียผู้ล่วงลับไปแล้ว ที่เคยเข้ามาศึกษาตำนานและพิธีกรรมของเมืองน่าน ได้อ้าง ราอูล นาโรลล์ (Raoul Naroll) นักมานุษยวิทยา ผู้เสนอว่า ในการที่จะตัดสินว่าภาษาใดเป็นภาษาอิสระ (Language) หรือเป็นเพียงภาษาถิ่นหรือภาษาพูด (Dialect) ของอีกภาษาหนึ่ง อาจทำได้โดยเลือกคำในภาษาพูด จากภาษาที่ต้องการจะศึกษาเปรียบเทียบมา ๒๐๐ คำ ตามมาตรฐานสวาเดสซ์ (Standard Swadesh 200-word List) ถ้าคำพ้องของภาษาพูดที่นำมาเปรียบเทียบ อย่างน้อย ๘๐% ออกเสียงคล้ายกัน ก็ถือได้ว่าภาษาทั้งสองเป็นภาษาเดียวกัน ไม่ใช่เป็นเพียงภาษาพูดหรือภาษาถิ่นของอีกภาษาหนึ่ง

โดยอาศัยหลักการอย่างเดียวกัน และโดยการเลือกคำจากภาษาพูดไทยกลาง และคำที่ใช้พูดในเมืองน่านปัจจุบัน ตามเกณฑ์มาตรฐานสวาเดสซ์ ริชาร์ด เดวิส ได้พบคำที่มีเสียงพ้องกันอยู่เพียง ๖๖.๕% และยิ่งถ้าเอาคำที่คนเฒ่าคนแก่พูดกัน หรือคำที่ใช้อยู่ในคัมภีร์โบราณมาเปรียบเทียบกับแล้ว คำที่มีเสียงพ้องกันจะเหลือเพียง ๖๑% ดังนั้น ริชาร์ด เดวิส จึงสรุปว่า ภาษาเหนือ หรือ "คำเมือง" เป็นภาษาอิสระจากภาษาไทยกลาง หรืออาจกล่าวได้ว่าคนเมืองมีภาษาที่เป็นของตัวเอง ๘

แต่คนภายนอกส่วนใหญ่ โดยเฉพาะชาวตะวันตก มักจะมองภาษาเหนือหรือคำเมืองว่าเป็นภาษาถิ่นของภาษาไทยกลาง เช่นเดียวกับ "ภาษาลาว" ของชาวอีสาน หรือภาษา "ปักข์ใต้" ของคนในภาคใต้

นักมานุษยวิทยาที่เข้ามาศึกษาในภาคเหนือ และต้องการรู้ภาษาเหนือมักจะได้รับคำแนะนำให้เริ่มต้นเรียนภาษาไทยกลางก่อน แล้วจึงค่อยๆ ไปสร้างความคุ้นเคยกับศัพท์เฉพาะหรือสำนวน

พูดต่างๆ จำนวนหนึ่ง ภายหลังเมื่อเข้าไปในท้องถิ่น แต่หลายคนสารภาพว่าเป็นความเข้าใจผิด ทำให้ต้องเสียเวลาย้อนกลับมาเรียนคำเมืองใหม่เกือบทั้งหมด ซึ่งน่าจะจะได้เรียนภาษาเหนือเสียตั้งแต่แรก

ความเชื่อดังกล่าวอาจจะเป็นเพราะว่า ในปัจจุบันภาษาไทยกลางได้เพิ่มความสำคัญมากขึ้น ในฐานะที่เป็นภาษาทางราชการหรือภาษากลาง คนเมืองเองก็พูดภาษาไทยกลางมากขึ้น โดยการเรียนรู้จากโรงเรียน และสื่อต่างๆ

นอกจากนี้ในสมัยหนึ่งเรามักจะแยกกลุ่มชนเชื้อชาติต่างๆ (ภายใต้ความคิดและอิทธิพลของ นักภาษาศาสตร์) โดยใช้ภาษาของคนส่วนใหญ่ในกลุ่มเป็นหลัก แต่ภาษาเป็นสิ่งที่สามารถหยิบยืมแลกเปลี่ยนกันได้ และมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ดังนั้นคนที่พูดภาษาเดียวกันอาจจะอยู่หรือไม่อยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันก็ได้ อย่างเช่นกลุ่มชาติพันธุ์ที่อพยพจากประเทศในอินโดจีน เข้าไปอยู่ในอเมริกาหลังสงครามเวียดนาม เช่น ม้ง ถิ่น ลาว เขมร และเวียดนาม เด็กรุ่นใหม่ในปัจจุบัน ถ้าได้ฟังสำเนียงพูด (ภาษาอเมริกัน) ดูการแต่งตัว ตลอดจนพฤติกรรมต่างๆ ก็จะเห็นว่าคล้ายเด็กวัยรุ่นอเมริกัน แต่กระนั้นในทางชาติพันธุ์ พวกเขาก็ยังถือตนว่าเป็นม้ง ถิ่น ลาว เขมร และเวียดนาม ยังคงถือจารีตประเพณี ประกอบพิธีกรรม และมีการเฉลิมฉลองเทศกาลวันปีใหม่ และอื่นๆ อยู่เหมือนเดิม

ในขณะที่เดียวกันก็มีกรณีของชนต่างกลุ่ม ที่อยู่ในอาณาบริเวณเดียวกัน ซึ่งอาจจะมีการพูดภาษาแตกต่างกัน แต่ในส่วนรวมก็อาจถือเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันได้ ดังจะเห็นได้จากการศึกษาของ อี. อาร์. ลีช นักมานุษยวิทยาชาวอังกฤษ ที่เข้าไปศึกษาในบริเวณที่สูงทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของพม่า ที่เขาเรียกว่า "บริเวณภูเขาของชนเผ่าคฉิ่น" (Kachin Hills Area)

ลีชได้พบว่า กลุ่มชนต่างๆ ที่อยู่ในบริเวณดังกล่าว มีภาษาพูดหรือภาษาถิ่น (Dialects) ของตัวเองเป็นจำนวนมาก นักภาษาศาสตร์ได้จัดแบ่งกลุ่มภาษาที่ใช้อยู่ในบริเวณนี้ (นอกจากกลุ่มที่ใช้ภาษาไทย) ออกได้เป็น ๔ กลุ่มใหญ่ๆ คือ ๑. จิงปอ (Jingphaw) คนที่อยู่ในกลุ่มภาษานี้ ยังแบ่งเป็นกลุ่มย่อยๆ ได้อีก ๖ กลุ่ม โดยที่แต่ละกลุ่มต่างมีภาษาที่สามารถพูดจาเข้าใจกันได้กับกลุ่มอื่นๆ ๒. มารู

(Maru) เป็นภาษาที่ใกล้เคียงภาษาพม่ามากกว่าภาษาจิงปอ ที่แบ่งออกเป็นกลุ่มย่อยได้อีก ๕ กลุ่ม และมีหลายพวกในกลุ่มนี้ที่ไม่สามารถพูดจาเข้าใจกันและกันได้ ๓. นุง (Nung) แบ่งออกเป็นหลายกลุ่มภาษาที่แตกต่างกัน และไม่สามารถพูดจาเข้าใจกันได้เลย ภาษานุงใกล้เคียงกับภาษาทิเบตมากกว่าภาษาจิงปอ และภาษานุงทางตอนใต้มีความใกล้เคียงกับภาษามารูตอนเหนือ และ ๔. ลีซู (Lisu) แบ่งออกเป็นกลุ่มภาษาท้องถิ่นที่แตกต่างกันจำนวนมาก ภาษาลีซูแตกต่างอย่างมากกับภาษาจิงปอและมารู อีกทั้งยังใช้หลักไวยากรณ์แบบพม่า กลุ่มที่พูดภาษาลีซูถือว่าเป็นกลุ่มชายขอบ

โดยสรุปแล้ว ลีซูได้พบว่าในบริเวณภูเขาของชนเผ่าคลิ่น ทั่วๆ ที่ในบริเวณดังกล่าวนี้มีการแบ่งออกไปเป็นกลุ่มภาษาที่หลากหลาย และในแต่ละกลุ่มต่างก็มีภาษาพูดของตัวเอง แต่ในทางชาติพันธุ์กลุ่มชนต่างๆ ก็ว่าเป็น "คลิ่น" ด้วยกัน

จากการศึกษาของลีซูได้แสดงให้เห็นว่า ภาษามีข้ออัตลักษณ์ที่สำคัญเพียงอย่างเดียว ที่จะใช้ในการกำหนดลักษณะทางชาติพันธุ์ คงจะต้องมีองค์ประกอบอย่างอื่นด้วย และคนที่ไม่ได้พูดภาษาเดียวกัน ก็อาจถือว่าอยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันได้

สำหรับสถานการณ์ของประเทศไทย เดวิด แบรดลีย์ นักมานุษยวิทยาภาษาศาสตร์ ได้พบว่า ในบริเวณที่สูงภาคเหนือของประเทศไทย เรามักจะพบกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ รวมกันอยู่ โดยมีกลุ่มๆ หนึ่งที่มีอิทธิพลครอบงำ ทางภาษาและวัฒนธรรม (อาจจะเป็นกลุ่มไทยเหนือหรือไทยกลาง) เป็นศูนย์กลาง ในแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ย่อย ก็จะมีการกำหนดอัตลักษณ์ของตัวเอง โดยที่ภายในแต่ละกลุ่มย่อยก็จะมีการแบ่งบูรณาการทางสังคม ออกเป็นระดับต่างๆ เช่น สกุล (Lineages) สกุลวงศ์ (Clans) ชาติกุล (Tribes) และหน่วยที่อยู่เหนือขึ้นไป เช่น ประชาชาติ (Nation) เป็นต้น ดังนั้น ปุถุชนคนหนึ่งก็อาจจะเป็นสมาชิกในแต่ละระดับของระบบลำดับชั้นสังคมที่ซับซ้อน (Complex Hierarchy) นั้น กล่าวคือคนๆ หนึ่งอาจจะเป็นสมาชิกของแซ่หรือสกุล หรือสกุลวงศ์ หรือชาติกุล หรือแม้แต่ประชาชาติหนึ่งได้ในระยะเวลาหนึ่ง และด้วยจุดมุ่งหมายที่แตกต่างกัน ๑๐

ในกระบวนการสูญเสียวัฒนธรรม (Deculturation) และผสมผสานทางวัฒนธรรม (Assimilation)

ของกลุ่มชาติพันธุ์ย่อยต่างๆ สิ่งที่ไม่ถือว่าเป็นความสำคัญเป็นพื้นฐาน หรือไม่ได้มีการนิยามไว้ชัดเจน ก็จะถูกแทนที่ก่อน อย่างระบบเศรษฐกิจ ก็อาจจะถูกบูรณาการเข้ากับระบบเศรษฐกิจของศูนย์กลาง ลำดับชั้นทางการเมืองตามประเพณี อาจจะถูกเปลี่ยนแปลงหรือยกเลิกลัทธิความเชื่อทางศาสนา ได้แก่การถือผีบรรพบุรุษและภูตผีต่างๆ ก็อาจจะถูกศาสนาของศูนย์กลาง (เช่นพุทธศาสนา) เข้ามาแทนที่ โครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม เช่นการแต่งงาน การเลือกที่อยู่อาศัย หลังการแต่งงาน ก็จะถูกครอบงำด้วยอิทธิพลของแบบแผนวัฒนธรรมของศูนย์กลาง

เมื่อมาถึงจุดนี้ ภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ย่อยก็ย่อมจะตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของศูนย์กลาง เช่นเดียวกัน เริ่มด้วยการทวมั่นของถ้อยคำและศัพท์ต่างๆ ที่หยิบยืมมาใช้ และในการแลกเปลี่ยนอ้างอิงกันและกัน ระหว่างกลุ่มท้องถิ่นกับศูนย์กลาง การเปลี่ยนแปลงในรูปของเสียง จะเกิดขึ้นก่อน ตามมาด้วยการเปลี่ยนลำดับของคำ และความหมายของประเภทต่างๆ เข้าไปสู่ภาษาของศูนย์กลาง หลังจากนั้นก็เป็นไปได้ว่า แม้ว่ากลุ่มชาติพันธุ์ย่อยจะยังคงพูดภาษาของตนอยู่ แต่ชื่อของกลุ่มอาจจะเปลี่ยนไป เช่น คนมั่ว เข้า ลีชู และอ๊กซ่า อาจถูกเรียกรวมๆ ว่า "ชาวเขา" หรือ "ชาวไทยภูเขา" หรือคนเมืองเหนือ ที่เคยเรียกตัวเองว่า "คนเมือง" ก็อาจจะกลายเป็น "ชาวไทยเหนือ" หรือแม้แต่ "ชาวล้านนา" อย่างในปัจจุบัน และในที่สุดภาษาถิ่นก็จะไม่มีผู้ใช้ เด็กรุ่นหลังอาจจะยังคงสำนึกในภาษาที่สืบทอดมาแต่โบราณ แต่ก็อาจจะไม่รู้สึกรูมิใจ หรืออาจปฏิเสธไม่ยอมรับ และในที่สุดก็จะสูญหายไปจากความทรงจำ หรืออาจเพียงหลงเหลืออยู่ในความทรงจำว่า สมัยหนึ่งคนในเมืองเหนือเคยมีภาษาพูดที่เรียกว่า "คำเมือง" และมีภาษาเขียนเป็น "ตัวเมือง"

"วิถีชีวิต" หรือ "วัฒนธรรม"

ของคนเมือง

ในบรรดาอัตลักษณ์สำคัญ ที่คนเมืองเหนือใช้กำหนดลักษณะทางชาติพันธุ์ ก็มีจารีตประเพณี หรือ "วิถีชีวิต" ที่เรียกรวมๆ ว่า "วัฒนธรรม" ซึ่งมีลักษณะเฉพาะอย่างหนึ่งร่วมกัน แบบแผนการดำเนินชีวิตและวัฒนธรรมดังกล่าว อาจจะเป็นเรื่องอาหารการกิน เป็นต้นว่า ข้าวเหนียว แกงฮังเล

แกงแค น้ำพริกหนุ่ม และน้ำพริกอ่อง หรือเรื่องเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม อย่างเช่น การนุ่งซิ่นฝ้ายและไหมของสุภาพสตรี การสวมเสื้อขาวสะอาดและเสื้อมือซ่อมของสุภาพบุรุษ การที่ผู้ชายเมืองเหนือสมัยก่อนนิยมสักหมึกตั้งแต่ข้อเท้าขึ้นมาถึงบั้นเอว ประเพณีการทำบุญถวายสลากหรือสลากภัต ประเพณีรดน้ำดำหัวผู้เฒ่าผู้ใหญ่ในงานสงกรานต์ รวมทั้งรูปแบบสถาปัตยกรรม เช่น ในการสร้างเรือนทรงไทยเหนือ อย่างที่รู้จักกันว่า "เรือนล้านนา" เป็นต้น

แต่การมีส่วนร่วมในวิถีชีวิต ระบบคุณค่า ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ ที่รวมเรียกว่า "วัฒนธรรม" ของกลุ่มชาติพันธุ์นั้น ในทางมานุษยวิทยาถือว่าเป็นสิ่งที่เกิดตามมาหรือเป็นผลกระทบ (Implications) ของการปรับตัวทางวัฒนธรรม มากกว่าจะเป็นลักษณะมูลฐาน (Primacy) หรือลักษณะสำคัญที่จะใช้นิยาม (Definitional Characteristics) องค์กรของกลุ่มชาติพันธุ์

นักมานุษยวิทยา อย่างเฟรดริก บาร์โธ ได้ชี้ให้เห็นว่า ถ้าถือกลุ่มชาติพันธุ์เป็นหน่วยที่ยึดถือวัฒนธรรม (CULTURAL BEARING UNITS) จะทำให้เราต้องอาศัยรูปลักษณะภายนอกของวัฒนธรรม เป็นสิ่งที่ใช้กำหนดและแยกความแตกต่างทางชาติพันธุ์ อันจะทำให้เกิดความสำคัญผิด ๒ ประการ

ประการแรก ถ้าเราเน้นความสำคัญของหน่วยที่ยึดถือวัฒนธรรม จะทำให้การจำแนกบุคคลหรือกลุ่มท้องถิ่น ที่เป็นสมาชิกของกลุ่มชาติพันธุ์ ต้องอาศัยลักษณะภายนอกของวัฒนธรรม (CULTURAL TRAITS) จากการสังเกตการณ์ในอาณาเขตวัฒนธรรมหนึ่ง โดยไม่คำนึงถึงเกณฑ์ที่ใช้กำหนด และความรู้สึกนึกคิดของคนภายในกลุ่ม เมื่อเป็นดั่งนั้นความแตกต่างระหว่างกลุ่มก็จะกลายเป็นรายการของความแตกต่าง (TRAIT INVENTORIES) อย่างเช่น ลักษณะของทรงผม เครื่องแต่งกาย การสร้างบ้านเรือน ซึ่งเป็นลักษณะที่ปรากฏภายนอก และการวิเคราะห์เองก็จะกลายเป็นการวิเคราะห์ทางวัฒนธรรม (CULTURAL ANALYSIS) แทนที่จะเป็นองค์กรของกลุ่มชาติพันธุ์ (ETHNIC ORGANIZATION) เป็นต้นว่า กลุ่มชาติพันธุ์นั้นมีระบบความสัมพันธ์ที่เสมอภาคเท่าเทียมกัน หรือมีการแบ่งชั้นสังคม นอกจากนี้ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่ม ที่มีลักษณะเป็นพลวัต ก็จะได้รับพิจารณาในแง่ที่เป็นการผสมผสานทางวัฒนธรรม

(ACCUULTURATION) ซึ่งเป็นแนวการศึกษาทางมานุษยวิทยา ที่เคยใช้อยู่ในสมัยอาณานิคม เพื่อศึกษาอิทธิพลการติดต่อสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม ระหว่างชาวตะวันตกกับกลุ่มชนพื้นเมือง ซึ่งในปัจจุบันพ้นสมัยไปแล้ว

ประการที่สอง รูปลักษณะวัฒนธรรมที่ปรากฏให้เห็นภายนอก อาจถือได้ว่าเป็นผลของการปรับตัวทางนิเวศวิทยา (ECOLOGICAL EFFECTS) ของกลุ่ม ต่อสภาพแวดล้อมภายนอก อย่างเช่นในเรื่องอาหารการกินของชนกลุ่มหนึ่ง ก็อาจจะสะท้อนให้เห็นถึงพืชพันธุ์ธัญญาหาร ตลอดจนสัตว์สิ่งที่มีชีวิต ที่เลี้ยงหรือปลูกหรือสามารถจะหาได้ในบริเวณที่อยู่อาศัยของชนกลุ่มนั้น อย่างปัจจุบันในภาคเหนือ พืชเมืองหนาว เช่น กะหล่ำปลี แคร้รอต มันฝรั่งและอื่นๆ ได้รับการแนะนำเข้าไป และปลูกเป็นพืชเศรษฐกิจของกลุ่มชาติพันธุ์ ทั้งที่อยู่ในบริเวณพื้นราบและบนภูเขา วัสดุที่ใช้ในการปรุงอาหาร ตลอดจนรูปแบบของอาหารการกินก็เปลี่ยนไป อาหารประเภทโปรตีน อย่างเช่น เนื้อ นม และปลา ก็มีเพิ่มมากขึ้น จากที่เคยได้รับโปรตีนจากพืชผักเป็นส่วนใหญ่

การปลูกบ้านเรือนก็เช่นเดียวกัน วัสดุที่ใช้ซึ่งเดิมเป็นสิ่งที่หาได้ในบริเวณนั้น อย่างเช่นบ้านของชาวเขาในจังหวัดภาคเหนือ สมัยหนึ่งอาจจะใช้ไม้ไผ่และไม้จริงเป็นวัสดุก่อสร้างและส่วนประกอบที่สำคัญ แต่ต่อมาเมื่อป่าไผ่และต้นไม้ใหญ่หมดไป ประกอบกับได้เรียนรู้เทคนิคในการนำดินมาทำเป็นบล็อกเพื่อใช้ทำผนังบ้าน จากชนกลุ่มอื่น (เช่น ชาวยูนนาน ที่อพยพมาจากตอนใต้ของจีน) ชาวเขาในบริเวณจังหวัดเชียงรายได้เริ่มหันมาสร้างกำแพงบ้านด้วยดิน หรือไม้ที่ใช้วัสดุก่อสร้างที่หาซื้อได้จากในเมือง เช่น ซีเมนต์ บล็อก กระเบื้อง และสังกะสีมุงหลังคา รูปลักษณะของบ้านเรือนตามจารีตดั้งเดิม จากบ้านชั้นเดียวที่ปลูกติดกับพื้นดิน หรือใต้ถุนสูง ก็เปลี่ยนมาเป็นบ้านสองชั้น เช่นเดียวกับชาวไทยที่อยู่บนพื้นราบหรือในเมือง

ในเรื่องเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มก็เช่นเดียวกัน ด้ายหรือไหมที่ใช้ทอผ้า ที่เคยผลิตเองจากฝ้ายหรือปอที่ปลูกในไร่ ก็สามารถที่จะซื้อหามาได้จากตลาด รวมทั้งเสื้อผ้าสำเร็จรูปแบบคนเมือง เราจะเห็นได้ว่าในปัจจุบันเสื้อผ้าและการแต่งกายของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคเหนือได้เปลี่ยนรูปแบบ และมีความแตกต่างจากที่เคยเป็นอยู่เมื่อไม่กี่ทศวรรษที่ผ่านมาเป็นอย่างมาก วิธีชีวิตความเป็นอยู่ ตลอดจนจารีตประเพณีอื่นๆ ก็มีการปรับเปลี่ยนเพื่อให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงของ

สภาพแวดล้อมภายนอกเช่นเดียวกัน

ดังนั้น เราจะพบว่ากลุ่มชาติพันธุ์ที่ยึดถือวัฒนธรรมหนึ่ง มีระบบค่านิยมและความคิดต่างๆ ที่เหมือนกัน ก็อาจจะมีวิถีการดำเนินชีวิต และพฤติกรรมที่ยอมรับเป็นสถาบันที่แตกต่างกัน และถ้าต้องเผชิญกับโอกาสที่เปิดให้ในสภาพแวดล้อมต่างกัน และในทำนองเดียวกัน กลุ่มชาติพันธุ์ที่แพร่หลายกระจายอยู่ในอาณาบริเวณที่มีสภาพแวดล้อมทางนิเวศวิทยาต่างกัน อาจจะมีรูปแบบพฤติกรรมที่เป็นสถาบันที่ไม่แตกต่างกัน ก็อาจเป็นไปได้ ดังนั้นจึงไม่เป็นการเพียงพอในการกำหนดอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่ง ในระยะเวลาหนึ่ง ที่จะยึดถือรูปลักษณะภายนอกกว่าเป็นส่วนประกอบที่สำคัญทางวัฒนธรรม เนื่องจากรูปลักษณะภายนอกต่างๆ ดังกล่าว เป็นผลของการปรับตัวทางนิเวศวิทยา เท่าๆ กับการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม ในขณะที่เดียวกันเราก็ไม่อาจจะกล่าวได้ว่า ความแตกต่างที่ปรากฏอยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่ง จะเป็นตัวกำหนดเบื้องต้นที่จะก่อให้เกิดการแบ่งแยกออกเป็นกลุ่มย่อยๆ หรือมีการขยายกลุ่มเพิ่มขึ้น เพราะจากหลักฐานที่มีอยู่ กลุ่มชาติพันธุ์ที่มีองค์กรทางเศรษฐกิจในระดับต่างๆ ที่มีอยู่ในบริเวณนิเวศวิทยาที่แตกต่างกัน (ECOLOGICAL NICHES) จำนวนหนึ่ง ก็สามารถที่จะดำรงความเป็นเอกภาพทางวัฒนธรรมไว้ได้ตลอดระยะเวลาที่ยาวนานระยะหนึ่ง๑๒

ที่กล่าวมาข้างต้นอาจสรุปได้ว่า เราไม่ควรจะมีความสับสน ระหว่างผลกระทบด้านสภาพแวดล้อมทางนิเวศวิทยา และผลกระทบของจารีตประเพณีต่อวัฒนธรรม

ในการศึกษาวิเคราะห์ และกำหนดความแตกต่างของกลุ่มชาติพันธุ์ จำเป็นที่เราจะต้องแยกผลกระทบทั้งสองประเภทออกจากกันอย่างชัดเจน และมุ่งที่จะทำการวิเคราะห์ห่องค์การทางสังคม ยิ่งกว่าวัฒนธรรม

หน่วยและพรมแดน

ทางชาติพันธุ์

การกำหนดหน่วยชาติพันธุ์ (ETHNIC UNIT) และการอธิบายว่าหน่วยชาติพันธุ์หนึ่งจะสามารถดำรงอยู่ได้อย่างไร เป็นประเด็นปัญหาที่สำคัญในหมู่นักมานุษยวิทยารวมทั้งนักสังคมศาสตร์อื่นๆ แต่กระนั้นก็ยังไม่มีความเห็นลงรอยกัน เกี่ยวกับเกณฑ์ที่จะใช้กำหนดหน่วยชาติพันธุ์ ปัญหาและความสับสนที่เกิดขึ้น ในความพยายามดังกล่าว เป็นผลมาจากการที่นักมานุษยวิทยาขาดความชัดเจนเกี่ยวกับเกณฑ์ต่างๆ ที่จะใช้เป็นตัวกำหนดตัวตนทางสังคม อย่างเช่น กลุ่มชน (PEOPLES) เผ่าพันธุ์ (TRIBES) สังคม (SOCIETY) และวัฒนธรรม (CULTURE)

ราอูล นาโรลส์ นักมานุษยวิทยาที่ได้กล่าวมาแล้ว ได้เสนอเกณฑ์กำหนดหน่วยชาติพันธุ์ที่สำคัญ ๖ ประการ ได้แก่ การกระจายของลักษณะวัฒนธรรมที่สำคัญ ความใกล้ชิดทางอาณาเขต องค์การทางการเมือง ภาษา การปรับตัวทางนิเวศน์ และโครงสร้างชุมชนท้องถิ่น๑๓

ไมเคิล มอร์มัน นักมานุษยวิทยาชาวอเมริกัน ที่เคยเข้ามาศึกษาหมู่บ้านชาวไทลื้อ ที่อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา ได้โต้แย้งว่า เกณฑ์ต่างๆ ที่นาโรลส์เสนอ ก็คือเกณฑ์กำหนดหน่วยชาติพันธุ์ ในฐานะที่เป็นหน่วยยึดถือวัฒนธรรม ซึ่งได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ที่เขาเห็นว่ามิใช่อำคัญสำคัญ ๓ ประการ คือ ๑. เนื่องจากตัวกำหนด อย่างเช่น ภาษา วัฒนธรรม และองค์การทางการเมือง ขาด สหสัมพันธ์ต่อกันอย่างสมบูรณ์ กล่าวคือหน่วยต่างๆ ที่กำหนดโดยเกณฑ์หนึ่ง อาจจะไม่สอดคล้องกับหน่วยที่กำหนดโดยเกณฑ์อีกอย่างหนึ่ง ๒. ถ้าคำว่า "วัฒนธรรม"

ถูกใช้โดยหมายถึงแบบแผน แผนการ หรือโครงร่าง ของการดำเนินชีวิตแล้ว หน่วยที่เกิดจากการรวมของตัวกำหนดดังกล่าว รวมทั้งตัวกำหนดอื่นๆ ที่นาโรลส์เสนอ ก็อาจถือได้ว่าเป็นหน่วยที่ยึดถือวัฒนธรรม ที่อาจจะเกิดขึ้นได้ในภาวะการณ์และระยะเวลาหนึ่ง และ ๓. เนื่องจากเป็นการยากที่จะใช้ภาษา วัฒนธรรม องค์การทางการเมือง สังคม หรือระบบเศรษฐกิจ กำหนดขอบเขตตัวตนทางชาติพันธุ์ได้อย่างชัดเจน ตามเหตุผลต่างๆ ที่กล่าวมาแล้ว มอร์มันจึงเห็นว่า การกำหนดหน่วยชาติพันธุ์เป็นปัญหาของทุกภูมิภาคในโลก ที่เราไม่สามารถใช้ลักษณะทางวัตถุวิสัยหรือที่เป็นรูปธรรม อย่างเช่น ภาษา และแบบแผนการดำเนินชีวิต กำหนดว่าหน่วยชาติพันธุ์หนึ่ง เริ่มต้นตรงไหนและสิ้นสุดตรงไหน๑๔

เนื่องจากการยากลำบากในการที่จะแบ่งกลุ่มวัฒนธรรมต่างๆ ที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียงกันได้ อย่างชัดเจนและเป็นรูปธรรม นักวิชาการบางคนจึงต้องอาศัยลักษณะสำคัญ (TRAITS) และ สถาบันต่างๆ จำนวนหนึ่ง ที่ดูเหมือนจะมีความสำคัญ ไม่ว่าจะในทางทฤษฎี หรือที่สถาบันในสังคม ต้องพึ่งพาอาศัย หรือไม่ก็อาจจะเป็นลักษณะสำคัญ ที่หน่วยวัฒนธรรมนั้นใช้กำหนดตนเอง หรือ ถูกกำหนดโดยกลุ่มเพื่อนบ้าน เป็นเกณฑ์ในการแบ่ง

ในปัจจุบันการศึกษาวเคราะห์ต่างวัฒนธรรม หน่วยที่ใช้ในการศึกษาเปรียบเทียบ มักจะเป็น หน่วยสังคม มากกว่าวัฒนธรรม นักมานุษยวิทยาอาจจะใช้เกณฑ์ อย่างเช่น "การสิ้นสุดของ ลักษณะการพึ่งพาอาศัย" (DISCONTINUITIES OF DEPENDENCY) เป็นเครื่องช่วยในการแบ่ง หน่วยสังคม แต่ที่ช่วยได้ไม่มากนัก ในการที่จะกำหนดว่า ระบบการเมือง เขตแดน วัฒนธรรม และภาษา ของหน่วยหนึ่งสิ้นสุด และเริ่มต้นใหม่ตรงไหน นอกจากนี้เราจะไม่พบตัวตนทาง สังคมใดที่ "มีความสมบูรณ์ในตัวเอง"

จากการศึกษาของนักมานุษยวิทยา ในบริเวณแผ่นดินใหญ่ของเอเชียอาคเนย์ ซึ่งเป็นบริบทของ ดินแดนในภาคเหนือของประเทศไทย พบว่ากลุ่มชนที่มีวัฒนธรรมหลากหลาย อาศัยอยู่ใน สภาพแวดล้อมทางนิเวศน์ ทั้งที่คล้ายคลึงกันและแตกต่างกันอย่างมาก ต่างก็มีรูปแบบการพึ่งพา อาศัยกันและกัน ในลักษณะที่ไม่สามารถจะแยกเป็นอิสระจากกันได้ อย่างชัดเจน๑๕

จากความเป็นจริงดังกล่าว ในการศึกษาชาวไทลื้อในอำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา ไมเคิล มอร์มัน ได้พบว่า การที่จะกำหนดอัตลักษณ์ของ "ความเป็นไทลื้อ" หรือการที่จะกล่าวว่า ชาวไทลื้อ "มี ตัวตน" และการที่จะเข้าใจว่ากลุ่มชาติพันธุ์ลื้อในประเทศไทยปัจจุบันสามารถดำรงอยู่ได้อย่างไร จะไม่สามารถทำได้ ถ้าแยกพิจารณาชาวไทลื้อว่า เป็นเผ่าพันธุ์อิสระจากชาวไทยเหนือ และกลุ่ม ชาติพันธุ์อื่นๆ ที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียงกัน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ความเป็นชาวไทลื้อจะต้อง พิจารณาในบริบทของสังคมส่วนรวม (LARGER SOCIAL SYSTEM) ที่มีกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ร่วมอยู่ด้วย มอร์มัน ได้อ้างคำของ อาร์. เอฟ. เมอร์ฟี ที่กล่าวว่า "ความเป็นสมาชิกภาพของกลุ่ม ความร่วมมือ (ใดๆ ก็ตาม) ขึ้นอยู่กับเกณฑ์กำหนด ผู้ที่ไม่ใช่สมาชิกของกลุ่ม (THE EXCLUDED) อันเป็นความรู้สึกเกี่ยวกับความเป็นคนอื่น (OTHERNESS)...เป็นสิ่งที่สำคัญ ที่ใช้

ในการนิยาม กำหนด และธำรงไว้ซึ่งพรมแดนของหน่วยสังคม" ๑๖

กล่าวอีกอย่างหนึ่ง การที่จะถือว่าปลุชนคนหนึ่งเป็นสมาชิกของสังคมหนึ่ง ก็โดยที่เขาไม่ได้เป็นสมาชิกของสังคมอื่น ในการกำหนดตัวตนทางชาติพันธุ์ ปลุชนจะกำหนดว่าตัวเองแตกต่างจากคนอื่นอย่างไร

มีใครบ้างที่ถือได้ว่าเป็นสมาชิกของกลุ่ม และใครบ้างที่ไม่ใช่สมาชิกของกลุ่ม ซึ่งก็เท่ากับเป็นการกำหนดสิ่งที่เรียกว่า "พรมแดนทางชาติพันธุ์" (ETHNIC BOUNDARIES) ของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่เข้ามามีปฏิสัมพันธ์กันนั่นเอง

ดังนั้นถ้าจะพิจารณาในแง่ของความสัมพันธ์กับระบบชาติพันธุ์ส่วนรวม ก็อาจกล่าวได้ว่าชาวไทยเหนือหรือคนเมือง เป็นสมาชิกของกลุ่มชาติพันธุ์ไท (TAI ETHNIC GROUPS) ซึ่งรวมกันเป็นตระกูลวัฒนธรรมและภาษา ที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในพื้นที่ทวีปเอเชียอาคเนย์ มีถิ่นที่อยู่ในจังหวัดภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย ที่สำคัญก็คือ เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง เชียงราย แพร่ และน่าน และมีประชากรประมาณ ๓.๕ ล้านคน๑๗

ชาวไทยเหนือเรียกตัวเองว่า "คนเมือง" ซึ่งหมายถึงกลุ่มชนที่อาศัยอยู่ในอาณาบริเวณ หรือตัวตนทางประวัติศาสตร์และการเมือง ที่เรียกว่า "เมือง" ที่มีเชียงใหม่เป็นศูนย์กลาง

ในอดีตชาวไทยเหนือถูกเรียกว่า "ลาว" โดยกลุ่มผู้บริหารในกรุงเทพฯ และโดยนักเดินทางชาวตะวันตก ซึ่งอาจจะเป็นการสะท้อนถึงความคล้ายคลึงกันทางภาษาและวัฒนธรรม ระหว่างชาวไทยเหนือกับชาวลาวในประเทศลาว อย่างไรก็ตาม ชาวไทยเหนือก็ไม่เรียกตัวเองว่า "ลาว" หรือขอให้ใครมาเรียกพวกเขาว่า "ลาว" ชาวไทยเหนือถือว่าชาวลาวเป็นกลุ่มชนที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับพวกเขา แต่มีวัฒนธรรมแตกต่างกัน ชาวไทยเหนือเรียกตัวเองว่า "คนเมือง" ใช้ภาษาพูดที่เรียกว่า "คำเมือง" และมีภาษาเขียนเรียกว่า "ตัวเมือง" ซึ่งแตกต่างจากชาวลาว

เราจะพบว่ากลุ่มชนที่พูดภาษาตระกูลไท มีถิ่นที่อยู่อาศัยอยู่ในอาณาบริเวณตั้งแต่มณฑลฮสสัม

จนถึงตั้งเกี่ย และมณฑลยูนนานจนถึงบริเวณตอนเหนือของแหลมมลายู

เมื่อพูดถึง "ชาวไทย" (THAI) เรามักจะหมายถึงกลุ่มชนที่มีถิ่นที่อยู่ในราชอาณาจักรไทยปัจจุบัน ขณะที่ "ชาวไท" (TAI) เป็นกลุ่มชนที่มีถิ่นที่อยู่อาศัยในเมืองต่างๆ ที่มีความเกี่ยวพันกันทางวัฒนธรรม ภายนอกราชอาณาจักรไทย ที่สำคัญได้แก่ ลาว ฉาน (ไทยใหญ่) ลื้อ จีน และพวน รวมทั้งชาวไทยเหนือหรือคนเมืองด้วย

คำว่า "ชาวไทย" หรือ "คนไทย" มีความหมายในความสัมพันธ์กับคนเมืองและเมือง เป็น ๒ นัยที่สำคัญ คือ ประการแรก หมายถึงประชากรที่เป็นส่วนหนึ่งของรัฐประชาชาติไทย (THAI NATION-STATE) ซึ่งเมืองของชาวไทยเหนือหรือคนเมืองก็เป็นส่วนหนึ่งในพัฒนาการทางประวัติศาสตร์และการเมือง และประการที่สอง คนเมืองใช้คำว่า "คนไทย" (หรือ "คนใต้") โดยหมายถึง "ชาวสยาม" (SIAMESE) ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีอิทธิพลรอบงำทางการเมืองและวัฒนธรรม ที่ส่วนใหญ่มีถิ่นที่อยู่อาศัยในบริเวณภาคกลางและภาคใต้ของประเทศ

ในสมัยต่อมาชาวไทยเหนือถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมชาติไทย (NATIONAL THAI CULTURE) ลักษณะความเป็นไทยเหนือก็ค่อยๆ ถูกแทนที่ด้วยความเป็นไทยของภาคกลางและใต้

กลุ่มคนไทยเป็นกลุ่มชนใหญ่ที่สุด ที่อยู่ในภาคกลางและภาคใต้ รองลงมาก็เป็นคนลาว ที่อยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยและในประเทศลาว ดังนั้นเมื่อพูดถึง "ลาว" จึงหมายถึงประชากรที่อยู่ใน ๒ ประเทศ คือประเทศไทยและประเทศลาว ดังนั้น "คนไทย" จึงมิได้หมายถึงประชากรทั้งประเทศ แต่หมายถึงกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่ง คือ "ชาวสยาม" ที่มีถิ่นที่อยู่ในภาคกลางและภาคใต้ของประเทศไทย

การศึกษาชุมชนชาวไทยในภาคกลาง ของนักมานุษยวิทยาในระยะเวลาที่ผ่านมา ที่เคยอ้างว่าเป็นการศึกษาสังเกตการณ์ของพฤติกรรมที่เป็นตัวแทนของคนไทยทั้งประเทศ โดยที่มองข้ามทรัพยากรและความหลากหลายทางวัฒนธรรม ในภูมิภาคต่างๆ ของประเทศ ในความเป็นจริง

อาจกล่าวได้ว่า เป็นเพียงการศึกษาแบบแผนพฤติกรรมของชุมชนชาว "สยาม" เท่านั้น

"คนเมือง"

ชื่อเรียกชนชาติหรือกลุ่มชาติพันธุ์

ตามที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น การที่จะนิยามหรือถือว่ากลุ่มชาติพันธุ์ใดว่ามีตัวตนหรือไม่อย่างไร นั้น จะต้องพิจารณาโดยเกี่ยวพันกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ที่รวมกันอยู่ในระบบความสัมพันธ์ เดียวกัน

ในการกำหนดกลุ่มชาติพันธุ์นั้น ชนกลุ่มหนึ่งจะนิยามตนเองว่าแตกต่างจากชนกลุ่มอื่นๆ อย่างไร โดยอาศัยตัวกำหนดหรืออัตลักษณ์ต่างๆ ที่มีอยู่ร่วมกันจำนวนหนึ่ง เป็นต้นว่า กำเนิดหรือตำนาน เกี่ยวกับความเป็นมาในอดีต (ORIGIN OR MYTH OF ORIGIN) ขนบธรรมเนียมประเพณีหรือ วัฒนธรรม (CUSTOMS OR CULTURE) ความเหนือกว่าหรือความบริสุทธิ์ทางศีลธรรม (MORAL SUPERIORITY OR PURITY) และอื่นๆ แต่ในขณะที่เดียวกันกลุ่มก็จะถูกกำหนดหรือนิยามโดยกลุ่มอื่นๆ ที่อยู่ในระบบความสัมพันธ์ของส่วนรวม แต่เนื่องจากเกณฑ์ที่ชนกลุ่มหนึ่ง ใช้นิยามตนเอง และเกณฑ์ที่ชนกลุ่มอื่นใช้กำหนดไม่ใช่อย่างเดียวกัน ผลที่เกิดตามมาก็คือ ชื่อชนชาติหรือกลุ่มชาติพันธุ์ (ETHNONYMS) ที่ชนกลุ่มหนึ่งใช้เรียกตัวเอง กับชื่อที่กลุ่มชาติพันธุ์ อื่นๆ ใช้เรียกจึงแตกต่างกัน นอกจากนี้ชื่อเรียกกลุ่มชาติพันธุ์ ทั้งที่กลุ่มใช้เรียกตัวเองและที่กลุ่ม อื่นเรียก ย่อมจะต้องเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทของสังคมและการเมือง

เป็นธรรมดาที่กลุ่มชนที่ถือตัวเองว่ามีอารยธรรมความเจริญเหนือกว่า จะเรียกกลุ่มชนที่ด้อยความ เจริญกว่า หรืออยู่ภายใต้อำนาจการปกครองของตน ด้วยชื่อที่มีความหมายต่ำทรามหรือดูถูก เหยียดหยาม (DEROGATORY TERMS) ดังจะเห็นได้ว่า

อินเดียสมัยเริ่มแรก ชนชาติอารยันที่เข้ามาภายหลัง ในฐานะของผู้พิชิต และมีอำนาจปกครอง เหนือชนพื้นเมืองดั้งเดิม จะเรียกชนพื้นเมืองในส่วนรวมว่า "มิลักกะ" ซึ่งหมายถึงคนเถื่อน ชาว

ป่าชาวเขา คนชั้นต่ำ คนที่ไม่บริสุทธิ์ ห้ามชาวอารยันคบค้าสมาคม และห้ามไม่ให้แต่งงานด้วย เพราะจะทำให้สายเลือดอันบริสุทธิ์ของชาวอารยันต้องเสื่อมเสีย

ชนชาติอันของจีนสมัยโบราณก็มีชื่อเสียงเช่นเดียวกัน ในเรื่องที่ถูกเหยียดหยามชนชาติอื่น ชาวฮั่นเรียกชนชาติอื่นๆ โดยเฉพาะที่อยู่ในดินแดนทางตอนใต้ของแม่น้ำแยงซีเกียงว่า "หยวน" ซึ่งมีความหมายว่าเป็นพวกอนารยะหรือป่าเถื่อน

ในปัจจุบันคนไทยเองก็เรียกชาวจีนโพ้นทะเลที่อพยพเข้ามาอยู่ในประเทศว่า "เจ๊ก" เรียกกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเกาะเหวี่ยง ที่อยู่บริเวณชายแดนตะวันตกและตอนเหนือว่า "ยาง" เรียกกลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่ในบริเวณภูเขาในภาคเหนือว่า "เมี้ยว" "มูเซอ" "ลีซอ" "เย้า" และ "อีเก้อ" หรือเรียกชาวมุสลิมเชื้อสายมาเลย์ที่อาศัยอยู่ในจังหวัดภาคใต้ว่า "แขก" หรือชาวตะวันตกผิวขาวว่า "ฝรั่ง" โดยไม่ได้เกลียดหรือใส่ใจว่า ชื่อเรียกต่างๆ ดังกล่าว ไม่ใช่ชื่อที่กลุ่มชาติพันธุ์นั้นๆ ใช้เรียกตัวเอง หรืออยากให้คนอื่นเรียก และที่ร้ายยิ่งไปกว่านั้น ความหมายของชื่อที่เราใช้เรียกพวกเขานั้น ส่วนใหญ่มักจะสื่อความหมายไปในทางถูกเหยียดหยาม หรือด้อยความเจริญ ป่าเถื่อน ฯลฯ ในลักษณะเดียวกับที่คนไทยเหนือไม่พอใจที่จะให้ใครมาเรียกพวกเขาว่า "ลาว" และอยากจะให้เรียกว่า "คนเมือง" มากกว่า

ความจริงคำว่า "ลาว" ก่อนที่ความหมายจะเปลี่ยนมาเป็นเชิงถูกเหยียดหยาม เคยมีความหมายสูงส่งในเชิงยกย่อง ที่บรรพชนของชาวไทยเหนือใช้เรียกเผ่าพันธุ์และตระกูลผู้ปกครองของตน จากการศึกษาภาษาของชาวจ้วงและภาษาพื้นเมืองในมณฑลกว๋างตุ้งและกว๋างซี พบคำว่า "ลาว" แปลว่า "คน" ที่หมายถึง "อารยชน" ดังจะเห็นได้ว่า พระนามของกษัตริย์ของอาณาจักรเงินยางยุคต้นๆ (ตั้งแต่ พ.ศ. ๑๑๘๑ ลงมา) ใช้คำว่า "ลาว" นำหน้าทุกพระองค์ ตั้งแต่ลาวจก ลาวเค้าแก้ว ลาวเลา ลาวตัน ลงมาตามลำดับกว่า ๓๐ พระองค์ก่อนที่จะเปลี่ยนมาใช้คำว่า "ซุน" ในปัจจุบันชาวจีนฮ่อในยูนนาน ก็ยังคงเรียกชาวไทยเหนือ โดยใช้คำว่า "ลาว" นำหน้าชื่อตัว เป็นคำยกย่อง เช่นเดียวกับคำว่า "นาย" (ทำให้นึกถึงกษัตริย์โยนกโบราณ ที่เรียกขานกันว่า "ลาวจก" หรือ "ลาวเค้าแก้ว" เป็นต้น)

หลักฐานอีกอย่างหนึ่งที่คงเหลือมาในปัจจุบัน ก็คือคำว่า "ลาว" ในภาษาลาว ที่ใช้เป็นสรรพนามบุรุษที่ ๓ ในความหมายให้ความรักใคร่นับถือ คล้ายกับคำว่า "ท่าน" หรือ "เขา" (อย่างในประโยค "ขอยืมไปหาญาพ่มาแล้ว ลาวว่าสิมาเมื่ออื่น" ซึ่งแปลว่า "ผมไปหาหลวงพ่มาแล้ว ท่านว่าจะมาพรุ่งนี้") ๑๘

คุณจิตร ภูมิศักดิ์ ได้ให้ความเห็นสรุปเกี่ยวกับคำว่า "ลาว" ที่สมัยหนึ่งใช้ในความหมายเป็นการยกย่อง ในหมู่ชนเผ่าไทยยุคต้นๆ และได้พัฒนาการในกาลต่อมา ไว้อย่างรัดกุมชัดเจนว่า "ลาว แต่ดั้งเดิมคงจะมีความหมายว่าคน ...แต่หมายถึงผู้เจริญแล้ว เป็นในความหมายยกย่อง แล้วต่อมาก็ได้พัฒนาตามสภาพสังคม คือเมื่อชนชาตินี้เป็นผู้พิชิต เป็นนาย ลาวก็มีความหมายว่านาย ผู้มีอำนาจ ผู้เป็นใหญ่ และในที่สุดก็เป็นค่านำหน้ากษัตริย์ และผู้ที่เคารพ ต่อมาเมื่อมีคำอื่นมาใช้เรียกนำหน้านามกษัตริย์แทนคำว่าลาว คือมีคำว่าขุน ท้าว พญา ฯลฯ เกิดขึ้นแทนที่ คำว่าลาวจึงค่อยๆ สูญเสียความหมายอันสูงสุดไป และเลื่อนต่ำลงมา เป็นคำสรรพนามที่มีค่าเท่ากับท่าน" ๑๙

คุณจิตรยังได้กล่าวถึงคำว่า "ลาว" ที่ใช้เรียกชนชาติหรือชาติพันธุ์ลาวในประเทศลาวว่า เนื่องจากคำว่าลาวมีความหมายสูงส่ง และมีฐานันดรเป็นนายเหนือสังคม ชนชาติลาวจึงมิได้สนใจคำว่า "ไท" หรืออยากเรียกตัวเองว่า "ไท" ความภูมิใจในความเป็นลาวและชาติพันธุ์ลาว ได้เกิดขึ้นและพัฒนามาเป็นเวลานานนับพันปี ดังจะเห็นได้จากในวรรณคดีเรื่องท้าวสุทนต์เรื่อง ได้กล่าวถึงคนในอาณาจักรเงินยาง (ในสมัย พ.ศ. ๑๖๕๐-๑๗๕๐) ว่า ยังคงมีความรู้สึกโหยหาอาลัยอาวรณ์ต่อจารีตประเพณีของ "ลาวเก่า" ซึ่งได้แก่ลาวแห่งราชอาณาจักรเงินยาง ยุคก่อนหน้าขุนเจือง คงจะไม่ต่างจากที่คนไทยสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นๆ ที่ยังคงย้อนรำลึกถึงสมัยอยุธยาว่า เป็นยุคที่ "บ้านเมืองดี" เหตุผลอีกประการหนึ่งที่ทำให้ชาวลาวละทิ้งชื่อ "ไท" ก็คือชนชาติที่อยู่ข้างเคียงไม่เรียกพวกเขาว่า "ไท" แต่เรียกว่า "ลาว" และที่สำคัญพวกเขาก็ขุนมูลนายไทย ในสมัยล้านช้างเป็นเมืองขึ้นของไทย ก็มักจะเรียกพวกเขาในความหมายที่ดูถูกดูแคลน เช่นเรียกว่า "ลาวพุงขาว" (ซึ่งต่างจากคนไทยเหนือที่เรียกว่า "ลาวพุงดำ") และไม่ยอมรับพวกเขาว่าเป็นไท ทำให้ชาวลาวมีปฏิกิริยา ถือว่าพวกตนเป็นคนละพวกกับไท ตลอดระยะเวลา ๒๐๐ ปี อาณาจักรล้านช้างถูกกองทัพไทยยกไปยึดหลายครั้ง และครั้งสำคัญที่สุด ในสมัยรัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อยกกองทัพไปปราบเจ้าอนุวงศ์ ก็ถึงกับเผาเมืองเวียงจันทน์พินาศทั้งเมือง เพื่อไม่ให้ลาวฟื้น

กลับมาเป็นภัยคุกคามต่อไทยได้อีก ความทรงจำทางประวัติศาสตร์อันขมขื่นของลาว ที่มีต่อ
รัฐบาลไทยเป็นลำดับมาดังกล่าว ทำให้ชนชาติลาวห่างเหินกับคำว่าไท และในท้ายที่สุดก็ถึงกับ
ปฏิเสธว่าชนชาติลาวไม่ใช่ชนชาติไทแต่เป็นลาว ๒๐

การที่ชาวไทยสมัยก่อนและภายหลังการปฏิรูปการปกครองของรัชกาลที่ ๕ เรียกชาวไทยเหนือ
ว่า "ลาว" คงจะเป็นมรดกที่ได้รับมาจากอยุธยา ในรัชสมัยของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ซึ่ง
กำลังขยายอำนาจและสร้างความเป็นปึกแผ่นให้กับอาณาจักรอยุธยา

ในปี พ.ศ. ๑๕๕๕ พระเจ้าติโลกราชเจ้าเมืองเชียงใหม่ ได้ยกกองทัพขึ้นมาตีหัวเมืองที่อยู่ในอำนาจ
ของอยุธยา อันได้แก่สวรรคโลก เชียงขึ้น (คือเมืองศรีสัชชนาลัยในจังหวัดสุโขทัยปัจจุบัน)
สุโขทัย และกำแพงเพชร เป็นต้น แล้วเข้ามากวาดต้อนผู้คนถึงเมืองชัยนาท พระบรมไตร
โลกนาถจึงยกกองทัพขึ้นไปปราบ โดยย้ายศูนย์ราชธานีไปตั้งอยู่ที่เมืองพิษณุโลก และให้พระ
ราชโอรสปกครองกรุงศรีอยุธยาแทน

เหตุการณ์การสู้รบระหว่างอยุธยากับล้านนา ได้มีบันทึกไว้ในวรรณกรรมที่มีชื่อของอยุธยา คือ
"ลิลิตยวนพ่าย" หรือ "ยวนพ่ายโคลงฉันท์" ซึ่งสันนิษฐานว่าแต่งในรัชสมัยของสมเด็จพระ
รามาธิบดีที่ ๒ (พ.ศ. ๒๐๓๓-๒๐๓๒) เพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ที่ทรงมี
ชัยชนะเหนือชาวไทยแห่งอาณาจักรโยนก ที่ชาวสยามอยุธยาเรียกว่า "โยน" หรือ "ยวน" ดังมี
ข้อความ (ในโคลงบทที่ ๒๘๑) ว่า "ยวนพ่ายพลล้านเร้น ค่ายคิง" (แปลว่า "พวกทหารลาวพ่ายแพ้
แตกตื่นตกใจถอยกลับไป") ชาวสยามอยุธยาเรียกชาวโยนกว่า "ลาว" เรียกกษัตริย์ผู้ปกครอง
(โคลงบทที่ ๖๗ และ ๑๑๒) ว่า "ปิ่นลาว" หรือ "กรุงลาว" ซึ่งหมายถึงกษัตริย์ลาว หรือพระเจ้า
กรุงลาว คือพระเจ้าติโลกราช ส่วนชาวโยนกที่สู้รบด้วยถือว่าเป็น "เสริกลาว" คือข้าศึกลาว และ
เรียกทหารชาวโยนก (โคลงบทที่ ๑๓๓) ว่า "หมื่นลาว"

การสู้รบระหว่างกรุงศรีอยุธยากับเชียงใหม่ นั้น ได้ดำเนินไปจนถึงปี พ.ศ. ๒๐๑๗ เมื่อสมเด็จพระ
บรมไตรโลกนาถสามารถรบชนะศึกเมืองเชียงขึ้นได้อย่างเด็ดขาด ได้ผู้คนที่ถูกกวาดต้อนไปจาก
เมืองสวรรคโลกกลับคืนมา ดับความขุกเขี้ยวที่เจ้าเมืองเชียงใหม่ได้ก่อให้เกิดขึ้นแก่หัวเมืองเหนือ

และต่อมาเมืองเชียงใหม่ก็ได้ขอทำสัญญาไมตรีด้วย การสู้รบระหว่างอยุธยากับเชียงใหม่ก็สงบลงตลอดรัชกาล บทสุดท้ายของลิลิตยวนพ่ายได้สรุปการสู้รบในครั้งนี้ไว้ว่า "สยามกวนยวนพ่ายแพ้ว ศักคยา" (แปลว่า "สยามก่อกวน (สู้รบ) จนพวกลาวเชียงใหม่ต้องแพ้อ่านาไป") ๒๑

มีวรรณกรรมร่วมสมัยตอนต้นอยุธยาอีกชิ้นหนึ่ง คือ "ลิลิตพระลอ" ซึ่งอยุธยาคงจะได้ไปจากเมืองเหนือ ในสมัยที่อยุธยาและโยนกมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ทั้งในด้านการสู้รบและการกวาดต้อนผู้คน (รวมทั้งศิลปวัฒนธรรม)

ลิลิตพระลอเริ่มต้นด้วยร่ายขอพระเกียรติ ที่กล่าวถึงความยิ่งใหญ่ของกษัตริย์อยุธยา ที่ทรงมีชัยชนะแก่ลาวเมืองเหนือว่า "ปราบทุกทิศ ฤทธิรุกราน ผลาญพระนคร รอนลาวกาวดาวตัดหัว ตัวกลิ้งกลาดคายควน ฝ่ายข้างยวนพ่ายแพ้ว ฝ่ายข้างลาวประไลย ฝ่ายข้างไทยไชยศรี" ๒๒

ในการสู้รบระหว่างอยุธยากับเชียงใหม่ เมื่อเชียงใหม่เป็นฝ่ายพ่ายแพ้ อยุธยาผู้ชนะก็ย่อมจะต้องถูกเหยียดหยามผู้แพ้ว่าเป็นชเลย เป็นข้า หรือเป็นเมืองขึ้น

หลังจากยุคของพระเจ้าติโลกราชไปแล้ว ความรุ่งเรืองของเชียงใหม่ก็สิ้นสุดลง เชียงใหม่และชาวโยนกในส่วนรวม ก็ได้รับการดูถูกเหยียดหยามจากอยุธยาตลอดมา จนกระทั่งในสมัยต่อมา (ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๑๐๐ เป็นต้นมา) เชียงใหม่ก็ตกเป็นเมืองขึ้นของพม่า เป็นระยะเวลาเกือบ ๒๐๐ ปี ในสมัยนั้นชาวพม่าเรียกชาวโยนกว่า "ยูน" ซึ่งเคยเข้าใจกันว่าคงจะเป็นคำที่มีเสียงเพี้ยนมาจากคำว่า "โดยวน" แล้วจึงเปลี่ยนมาเป็น "โตยน" และ "ยูน" แต่ตามความเห็นของคุณจิตร ภูมิศักดิ์ คำว่า "ยูน" เป็นคำพม่า แปลว่า "ข้า" หรือ "ทาส" ซึ่งเป็นคำที่มีความหมายเชิงดูถูกเหยียดหยาม ๒๓

จากความเป็นมาดังกล่าว คุณจิตร ภูมิศักดิ์ ได้ให้เหตุผลสันนิษฐานเกี่ยวกับที่มาของคำว่า "คนเมือง" ที่ใช้เป็นชื่อเรียกชาวไทยเหนือว่า มาจากสองแนวความคิด แนวหนึ่งนั้นเชื่อว่าเป็นชื่อเรียกเพื่อประกาศหรือยืนยันว่า ตนเองไม่ใช่คนป่าอนารยะ แต่เป็นคนที่มีเจริญแล้ว เป็น "คนเมือง" คือคนที่อยู่ในเมือง ส่วนอีกแนวหนึ่ง (ความเห็นของคุณสงวน โชติสุขรัตน์) เกิดขึ้นในสมัยที่พม่าปกครองล้านนา (พ.ศ. ๒๑๐๐ เป็นต้นมา) ชาวไทยเหนือเรียกพม่าว่า "ม่าน" ดังนั้นเพื่อแยกตัวเอง

ว่าตัวเองไม่ใช่พม่า ชาวไทยเหนือจึงเรียกตัวเองว่า "คนเมือง"

นอกจากนี้คุณจิตรยังได้กล่าวต่อไปว่า ผู้ให้เหตุผลดังกล่าวไม่ได้อธิบายว่า เหตุใดชาวไทยเหนือจึงมิได้เลือกคำอื่นๆ ที่มีอยู่แล้ว อย่างเช่นคำว่า "ไต" หรือ "ไท" เพื่อเรียกตัวเอง ทำไมจึงจำเพาะเจาะจงเลือกคำว่า "คนเมือง" หรือจะเป็นเพราะใช้คำ "คนเมือง" ในความหมายเดียวกับ "คนพื้นเมือง" ซึ่งคุณจิตรก็คิดว่าคงจะไม่ใช่ ดังนั้นคุณจิตรจึงลงความเห็นว่าคุณจิตร "เกิดขึ้น" เพื่อทำหน้าที่ตอบโต้การดูถูกเหยียดหยาม เช่นเดียวกับคำว่า "ไท" ในสมัยโบราณ ที่ชนเผ่าไทใช้เป็นปฏิกริยาโต้ตอบการดูถูกเหยียดหยามของชนชาวอื่น

เหตุผลและข้อสันนิษฐาน ทั้งของคุณจิตร ภูมิศักดิ์ และคุณสงวน โชติสุขรัตน์ ที่กล่าวข้างต้น เป็นเหตุผลที่น่ารับฟังและมีความเป็นไปได้ ถ้าจะมองการดูถูกเหยียดหยามของชาวจีนในสมัยนานเจ้า ของคนไทยสยามสมัยอยุธยา และของชาวพม่าในสมัยที่มีอำนาจปกครองล้านนา ในแง่เป็นแรงกดดันอันเป็นผลของการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและทางสังคมวัฒนธรรม ที่ทำให้เกิดสิ่งที่เรียกว่า "ความสำนึกทางชาติพันธุ์" (Ethnic Consciousness) ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ไทยเหนือรู้สึกว่าจะจำเป็นต้องแบ่งแยกกลุ่มของตัวเองออกจากกลุ่มอื่นๆ กล่าวคือ ระหว่าง "ไต" หรือ "ไท" กับ "จีน" ระหว่างชาวไทยโยนกหรือยวนกับชาวไทยอยุธยา หรือ ระหว่างไทยยวนกับ "ม่าน" หรือพม่า

แต่คุณจิตรและคุณสงวนก็ไม่ได้ให้รายละเอียดมากนัก เกี่ยวกับบริบทการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม ที่เป็นผลให้เกิดแรงกดดันดังกล่าว และที่สำคัญยิ่งไปกว่านั้นก็คือ เหตุการณ์ที่คุณจิตรและคุณสงวนยกขึ้นมาอ้าง เพื่ออธิบายการที่คนไทยเหนือในปัจจุบันเรียกตัวเองว่า "คนเมือง" อาจถือได้ว่าเป็นการอ้างเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นต่างยุคสมัยกัน โดยสิ้นเชิง (Anachronistic) ดังจะเห็นได้ว่า คุณจิตรได้อ้างถึงสมัยนานเจ้า (ซึ่งอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๖-๑๗) ที่ชาวไทยเรียกตัวเองว่า "คนเมือง" อันเป็นปฏิกริยาตอบโต้การดูถูกเหยียดหยามของจีน ว่าคงจะเป็นเช่นเดียวกับการที่ชาวไทยโยนกหรือโยน (ในพุทธศตวรรษที่ ๒๑) เรียกตัวเองว่า "คนเมือง" เพราะต้องการให้แตกต่างจากคนไทยอยุธยาที่ถูกดูหมิ่นพวกตน และในท้ายที่สุดก็สรุปว่าการที่ชาวไทยเหนือปัจจุบัน เรียกตัวเองว่า "คนเมือง" ก็คงจะเป็นเพราะได้รับแรงกดดัน (การดูถูก

เหยียดหยาม) ในลักษณะเดียวกัน คุณสงวน โชติสุขรัตน์ ก็เช่นเดียวกัน ได้อธิบายที่มาของคำว่า "คนเมือง" ว่ามีมาตั้งแต่สมัยพม่าปกครองล้านนาแล้ว (ระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๒๒-๒๔) เนื่องจากสมัยนั้นมีชนต่างชาติเข้ามาปะปนอยู่มาก ชาวไทยโยนกจึงจำเป็นต้องแยกให้เห็นชัดว่าตัวเองเป็น "คนเมือง" ไม่ใช่ชาวพม่าหรือ "ม่าน" นับตั้งแต่นั้นมาชาวไทยเหนือก็เลยเรียกตัวเองว่า "คนเมือง"

นอกจากเหตุการณ์ที่ยกมาอ้างจะเป็นคนละยุคคนละสมัยดังกล่าวแล้ว ถ้าหากว่าเหตุการณ์เกิดขึ้นจริงตามที่คุณจิตรและคุณสงวนอ้าง อย่างน้อยคำว่า "คนเมือง" และคำอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง อย่างเช่น "คำเมือง" ก็น่าจะปรากฏให้เห็นในเอกสารโบราณของล้านนาที่ตรงกับสมัยที่อ้าง คือสมัยอยุธยาตอนต้น หรือในสมัยที่พม่าปกครองล้านนาบ้าง แต่อาจารย์อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว ผู้เชี่ยวชาญภาษาล้านนา ก็อ้างว่าไม่พบคำว่า "คนเมือง" ในเอกสารโบราณของล้านนา และอาจารย์สรวิศ อ่องสกุล ผู้เขียนประวัติศาสตร์ล้านนาปัจจุบัน ก็ยังได้ยืนยันว่าคำว่า "คนเมือง" เพิ่งจะปรากฏเป็นครั้งแรกในรายงานของกรมหมื่นพิชิตปรีชากร ข้าหลวงพิเศษฝ่ายลาวเฉียง (ดูแลเมืองเชียงใหม่ ลำพูน และลำปาง ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๒๗-๒๔๒๘) ๒๔ ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า คำว่า "คนเมือง" คงจะเป็นคำที่เพิ่งจะเกิดขึ้นมา ในสมัยหลังการปฏิรูปการปกครองของรัชกาลที่ ๕ นี้เอง

ถ้าเป็นเช่นนั้นปัญหาที่น่าสนใจก็คือ ก่อนหน้านั้นชาวไทยเหนือมีการรวมกลุ่มทางสังคม การเมืองอย่างไร? และชาวไทยเหนือเรียกตัวเองว่าอย่างไร?

จอร์จ กองโดมินาส นักมานุษยวิทยาชาวฝรั่งเศส ผู้ศึกษาเกี่ยวกับวิวัฒนาการของระบบการเมืองของชนเผ่าไท ที่อยู่ในบริเวณตอนเหนือของประเทศเวียดนาม ได้พบว่าการจัดองค์กรชุมชนชนบท โดยเฉพาะพิธีกรรมทางศาสนา มีความคล้ายคลึงกันที่จัดเป็นรูปของ "เมือง" ในลำดับขั้นของสังคมส่วนรวม "ผีเมือง" จะเป็นผีที่ให้ความคุ้มครอง (มีอำนาจเหนือ) "ผีบ้าน" ต่างๆ ที่รวมกันขึ้นเป็นเมือง โดยจะรวมเอา "ผีเฮือน" ซึ่งเป็นผีของแต่ละครัวเรือน ที่อยู่ภายใต้อำนาจของผีบ้านเข้าไว้ด้วย แต่ "ผีเฮือน" มีอำนาจเฉพาะบริเวณ (เรือน) ในขณะที่ "ผีบ้าน" เช่นเดียวกับ "ผีเมือง" จะมีอำนาจครอบคลุมเหนือผู้คนที่อยู่ในบริเวณบ้านทั้งหมด รวมทั้งบริเวณที่เป็นไร่นา ป่าเขา แหล่งน้ำ สัตว์เลี้ยง รวมทั้งสัตว์ป่า ทั้งที่อยู่บนบกและในน้ำ คำว่า "เมือง" อาจจะใช้โดย

หมายถึงเมืองสำคัญ (Town) แคว้นแคว้น (Principality) แต่ขณะเดียวกันก็อาจจะหมายถึงชุมชนขนาดต่างๆ (Communes) โดยชุมชนขนาดเล็กกว่าอาจจะรวมอยู่ในชุมชนที่มีขนาดใหญ่กว่า โดยที่แต่ละหน่วยก็ยังคงมีชื่อเรียกว่า "เมือง" ไม่ได้มีชื่อแตกต่างกัน เหมือนอย่างในภาษาจีนหรือตะวันตก โดยนัยนี้คำว่า "เมือง" จึงอาจจะใช้นิยามรัฐที่มีอำนาจ (Powerful State) อย่างประเทศไทย หรือเมือง (Principality) ที่อยู่ใต้การปกครองของประเทศไทย และอาศัยหลักการอย่างเดียวกัน หน่วยบรรณาการขนาดเล็ก (Small Fief) ที่รวมเป็นส่วนหนึ่งของหน่วยที่มีความสำคัญเหนือกว่า ก็ยังคงถือว่าเป็น "เมือง" มีฝักใฝ่ครองซึ่งก็ยังคงเป็น "ผีบ้าน" ที่มีอำนาจคุ้มครองภายในบริเวณบ้าน แต่ก็อาจจะต้องอยู่ภายใต้อำนาจของ "ผีเมือง" ที่บ้านนั้นยอมรับอำนาจการปกครอง

กองโดมินาส์ เรียกระบบการเมืองของรัฐเผ่าไท ที่มีโครงสร้างอย่างเดียวกันซ้อนกันอยู่ โดยมีขนาดลดหลั่นกัน ตั้งแต่ระดับล่างจนถึงระดับสูงสุดนี้ว่า "ระบบกล่อง" ("Systemes a emboitement" or "System of Emboxment") พร้อมกับให้ความเห็นว่า การที่มีคำว่า "เมือง" อยู่เพียงคำเดียว ใช้กับบูรณาการทางสังคมการเมืองระดับต่างๆ คงไม่ใช่เพราะลักษณะวัฒนธรรมของไทย ที่ไม่มีการแยกความแตกต่าง แต่คงจะเป็นเหตุผลทางประวัติศาสตร์ ที่รัฐไทมีการขยายตัวอย่างรวดเร็วและกว้างขวางในพื้นที่ทางสังคม (Social Space) คือบริเวณแผ่นดินใหญ่ของเอเชียอาคเนย์ ตั้งแต่บริเวณลุ่มแม่น้ำพรหมบุตรในรัฐอัสสัม จนถึงแม่น้ำแดงในบริเวณตอนเหนือของเวียดนาม

จากการอธิบายของกองโดมินาส์ จะเห็นได้ว่า "เมือง" เป็นหน่วยสังคมการเมืองของรัฐชนเผ่าไทที่มีการจัดลำดับหน่วยที่มีโครงสร้างอย่างเดียวกัน มีขนาดลดหลั่นกันตามขนาดและบูรณาการ ตั้งแต่ระดับล่างสุด ของครัวเรือนและบ้าน จนถึงระดับบน คือแคว้น นคร หรืออาณาจักร โดยแต่ละหน่วยต่างก็ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของระบบการเมือง ที่เรียกว่า "เมือง" เดียวกัน ประชาชนไม่ว่าจะอยู่ในระดับใดของ "เมือง" ก็ตาม จะถือตนว่าเป็นประชาชน หรือคนของเมืองในระดับนั้น และในขณะเดียวกันก็ถือตนว่าเป็นคนของเมืองในส่วนรวมด้วย๒๕

โดยอาศัยแนวความคิดในลักษณะที่ได้กล่าวข้างต้น ริชาร์ด เดวิส นักมานุษยวิทยาผู้เคยเข้ามาศึกษาสังคมวัฒนธรรมในภาคเหนือของประเทศไทย ได้ให้อธิบายเกี่ยวกับที่มา และ

ความหมายของคำว่า "คนเมือง" ในพัฒนาการประวัติศาสตร์ภาคเหนือของประเทศไทยว่า ดินแดนในภาคเหนือของประเทศไทย เคยแบ่งออกเป็นอาณาบริเวณต่างๆ จำนวนหนึ่งเรียกว่า "เมือง" คำว่าเมืองก็อาจจะหมายถึง "นคร" (City) "เมือง" (Town) "แคว้น" (Principality) หรือ "บ้าน" (Village) ซึ่งแต่เดิมเคยเป็นที่ประทับของกษัตริย์ เจ้าผู้ปกครอง หรือผู้นำท้องถิ่น ถ้าเป็นกษัตริย์ก็เรียกว่า "เจ้าเมือง" ถ้าเป็นผู้นำท้องถิ่นก็เรียกว่า "พ่อเมือง" นอกจากนี้จะเป็นบริเวณศูนย์อำนาจของเจ้าเมืองหรือผู้นำท้องถิ่นแล้ว คำว่า "เมือง" ยังมีความหมายครอบคลุมถึงอาณาบริเวณที่อยู่ภายในที่เป็นป่าเขา (Hinterland) ที่อยู่ภายใต้อำนาจการปกครองของเจ้าเมืองหรือผู้นำท้องถิ่นนั้นด้วย ดังนั้นคำว่า "เมือง" จึงอาจจะหมายถึงเมือง หรือหมู่บ้านขนาดใหญ่ หรืออาจจะรวมถึงอาณาบริเวณภายในด้วย ดังนั้นการที่ชาวไทยเหนือจะบอกว่าเขาเป็นคนของเมืองๆ หนึ่ง ก็อาจจะคลุมเครือไม่ชัดเจน อย่างเช่น ถ้ามีคนๆ หนึ่งบอกว่าเขามาจากเมืองน่าน อาจจะไม่ชัดเจนว่า เขามาจากภายในตัวเมืองน่าน หรือว่ามาจากบริเวณใดของเมืองน่าน ดังนั้นเขาจึงอาจจะถูกถามอีกว่า เขาอยู่ "ในเวียง" (ภายในกำแพงเมือง) หรือว่าอยู่ "นอกเวียง" (นอกกำแพงเมือง)

ในความเห็นของ ริชาร์ด เดวิส เมืองเป็นระบบของตัวตน ที่มีการจัดลำดับของการรวมกลุ่ม (Hierarchy of Inclusiveness) สมัยที่เมืองมีพัฒนาการถึงจุดสูงสุดของการจัดลำดับดังกล่าว ก็คือเมื่อภาคเหนือของประเทศไทยรวมเป็นหนึ่งเดียว ภายในอาณาจักรล้านนา โดยมีเชียงใหม่เป็นศูนย์กลาง เมื่อยุคนั้นผ่านพ้นไปแล้ว เมืองที่อยู่ในลำดับสูงสุดจะประกอบด้วยเมืองเก่า ซึ่งโดยคร่าวๆ แล้วจะตรงกับจังหวัดในปัจจุบัน อย่างเช่น แพร่ น่าน ลำปาง ลำพูน และเชียงใหม่ แต่เดิมภายในเมืองสำคัญต่างๆ ดังกล่าว จะรวมเอาเมืองที่มีขนาดเล็กต่างๆ ที่อยู่ภายใต้การปกครองเจ้าเมือง หรือผู้นำท้องถิ่นระดับรองลงมาเข้าไว้ด้วย เมืองระดับรองที่ใหญ่ที่สุดบางเมือง อาจจะเปรียบได้คร่าวๆ กับอำเภอในปัจจุบัน เมืองที่มีขนาดเล็กหรือมีความสำคัญรองลงมา จะประกอบด้วยกระจุกหรือกลุ่มหมู่บ้านต่างๆ ที่อยู่ใต้การปกครองของหัวหน้าบ้าน ที่อยู่ของหัวหน้าบ้านเหล่านี้จะเป็นหมู่บ้านที่ปัจจุบันดูเหมือนกับไม่มีความสำคัญ เพราะได้สูญเสียความสำคัญทางการเมืองไปหมดแล้ว แต่ก็ยังคงเรียกว่า "เมือง" อยู่

เมืองแต่ละเมืองจะมีความสำคัญลดหลั่นกันมาตามลำดับ แต่ละเมืองจะมีบริเวณศูนย์กลางของเมืองหรือบ้าน ที่มีกำแพงล้อมรอบ เรียกว่า "เวียง" หรือ "เชียง" และแต่ละเมืองก็จะประกอบด้วย

บ้านจำนวนหนึ่งในลักษณะดังกล่าว "เมือง" จึงถือเป็นรูปแบบขององค์กรทางการเมือง ของชนเผ่าไทมาตั้งแต่สมัยโบราณ ซึ่งปัจจุบันก็ยังพบอยู่ในหมู่ชนเผ่าไทในเวียดนาม ประวัติศาสตร์ของภาคเหนือของประเทศไทย เริ่มต้นด้วยการก่อตั้งเมืองในลำดับต่างๆ มาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ ๑๓ โดยที่โครงสร้างของเมืองดังกล่าวมีลักษณะแตกต่างจากชนเผ่าเขมรที่มีอยู่ดั้งเดิม ซึ่งเป็นกลุ่มที่ต่อมามีไม่ถูกคุกคามโดยชนเผ่าไท ก็คงเป็นกลุ่มที่เลืดอกค้างให้เห็นอยู่ในบริเวณป่าเขา ระหว่างบริเวณที่ราบลุ่ม ที่อยู่ภายใต้อำนาจครอบงำของชนเผ่าไท

โดยนัยที่ได้อธิบายมาแล้วข้างต้น ริชาร์ด เดวิส จึงได้สรุปว่าในปัจจุบันการเป็นชาวไทยเหนือ ก็คือการนิยามหรือการถือคนว่าเป็นส่วนหนึ่งของระดับใดระดับหนึ่งของเมืองร่วมกัน และพูดภาษาถิ่นที่เรียกว่า "คำเมือง" ซึ่งแตกต่างจากภาษาของชนพื้นเมืองดั้งเดิม (คือมอญ-เขมร) หรือชนเผ่าอื่นๆ ดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ชาวไทยเหนือเรียกตัวเองว่า "คนเมือง" ซึ่งก็หมายถึง "คนของเมือง" ด้วยเหตุนี้คำว่า "คนเมือง" และ "ชาวไทยเหนือ" จึงเป็นคำที่มีความหมายอย่างเดียวกัน และใช้แทนกันได้๒๖

อัตลักษณ์ของชาวไทยเหนือ

กับการเปลี่ยนแปลงบริบททางการเมืองและสังคม

ที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า ในการอธิบายถึงสาเหตุที่ทำให้ชาวไทยเหนือเรียกตัวเองว่า "คนเมือง" นั้น ไม่ว่านักนิรุกติศาสตร์ อย่างเช่น คุณจิตร ภูมิศักดิ์ นักอ่านตำนานเมืองเหนือ อย่างเช่น คุณสงวน โชติสุขรัตน์ หรือแม้แต่สำนักมานุษยวิทยาปัจจุบัน อย่างเช่น จอร์จ กองโดมินาส และริชาร์ด เดวิส ต่างก็ใช้แนวการอธิบายและการวิเคราะห์ในลักษณะเดียวกัน กล่าวคือในการศึกษาพิจารณาประเด็นปัญหา หรือปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในขณะหนึ่ง ผู้ศึกษาจะกล่าวหรือบรรยายถึงปรากฏการณ์นั้น และอื่นๆ ที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน ที่เกิดขึ้น ณ ที่นั้นและในเวลาเดียวกัน และก็จะกล่าวรวมไปถึงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นก่อนหน้านั้น ที่เกิดขึ้นในที่เดียวกันหรือว่าที่อื่น โดยไม่คำนึงว่าเหตุการณ์ที่อ้างถึงหรือนามกล่าวนั้น จะอยู่ห่างไกลกันเพียงใดทางด้านกาลเวลา ดังนั้น ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ณ ที่หนึ่งในขณะหนึ่ง กับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ณ

สถานที่อื่นและในเวลาต่างกัน จะได้รับการพิจารณาว่าเป็นสิ่งๆ เดียวกัน

โดยนัยดังกล่าว คุณจิตรจึงเห็นว่า การที่ชาวไทยเหนือในปัจจุบันเรียกตัวเองว่า "คนเมือง" เป็นเพราะปฏิกิริยาที่ได้รับมาจากการดูถูกดูแคลนของคนไทย ในสมัยหลังการปฏิรูปการปกครองของรัชกาลที่ ๕ ซึ่งก็เป็นเช่นเดียวกับสมัยก่อนหน้านั้น ที่ชาวไทยโยนกหรือโยนถูกชาวไทยอยุธยา ซึ่งเป็นคนไทยด้วยกันเหยียดหยาม และเหตุการณ์ทำนองเดียวกันก็เคยเกิดมาครั้งหนึ่งแล้วในสมัยน่านเจ้า คนไทยที่ถูกชาวฮั่นดูถูกเหยียดหยาม ได้ใช้สกุลว่า "เมิง" หรือ "เมือง" ซึ่งจีนเรียกว่า "ไตเมิง" หรือ "ไทเมือง"

คุณสงวน โชติสุขรัตน์ ก็ให้เหตุผลเช่นเดียวกันว่า การที่ชาวไทยเหนือในปัจจุบันเรียกตัวเองว่า "คนเมือง" นั้น คงจะเริ่มมาตั้งแต่สมัยที่พม่าเข้ามาปกครองล้านนา ในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๒-๒๔ ที่คนไทยต้องการจะแยกตัวเองออกจาก "ม่าน" หรือชาวพม่า

สำหรับกองโดมินาสนั้น ได้กล่าวถึงวิวัฒนาการของระบบการเมืองของชนเผ่าไท ที่มีลำดับชั้นบูรณาการทางสังคมการเมืองในรูปของ "เมือง" ที่ครอบคลุมเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์หลายศตวรรษ เริ่มตั้งแต่สมัยขุนบรมผู้ก่อตั้งอาณาจักรล้านช้างของชนชาติลาว ในพุทธศตวรรษที่ ๑๓ จนถึงสมัยที่ขุนนางกลางหาว เจ้าไทเมืองบางยาง สามารถเอาชนะผู้ปกครองเขมร และต่อมาได้มีการสถาปนาสุโขทัยรัฐอิสระของไทยขึ้นในพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ซึ่งกระบวนการวิวัฒนาการดังกล่าวยังมีหลักฐานทางชาติพันธุ์วรรณนา ปรากฏให้เห็นอยู่ในหมู่บ้านเผ่าไทดำ ในบริเวณตอนเหนือของประเทศเวียดนามปัจจุบัน

ริชาร์ด เดวิส ในการอธิบายที่มาของคำว่า "คนเมือง" ก็ได้กล่าวถึงความเป็นมาในประวัติศาสตร์ของหน่วยสังคมการเมือง ที่เรียกว่า "เมือง" ในดินแดนภาคเหนือของประเทศไทย ซึ่งได้พัฒนาการถึงขีดสูงสุด เมื่อเมืองต่างๆ เข้ามารวมเป็นหน่วยเดียวกัน ภายใต้อาณาจักรล้านนา ซึ่งมีเชียงใหม่เป็นศูนย์กลาง หลังจากที่มีอาณาจักรล้านนาเสื่อมอำนาจลง เมืองต่างๆ ที่เคยเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านนา รวมทั้งชุมชนในระดับต่างๆ ที่เข้ามารวมเป็นส่วนหนึ่งของเมือง ยังคงเรียกตัวเองว่า "เมือง" และประชาชนที่อยู่ในชุมชนต่างๆ ดังกล่าว ก็ยังถือว่าตัวเองเป็น "คนเมือง"

และมีภาษาพูดของตัวเองเรียกว่า "คำเมือง" แตกต่างจากกลุ่มชนข้างเคียงอื่นๆ จนถึงปัจจุบัน

แนวการอธิบายในลักษณะดังกล่าว เป็นสิ่งที่รู้จักในทางมานุษยวิทยาว่า "ปัจจุบันกาลทางชาติพันธุ์วรรณนา" (Ethnographic Present) ซึ่งเป็นวิธีการที่นักมานุษยวิทยาอเมริกันในยุคต้นๆ ได้เคยใช้ ในการบรรยายเกี่ยวกับสังคมวัฒนธรรมสังคมของชนพื้นเมือง ที่ชนบทรรมนิยมประเพณี และวิถีชีวิตของพวกเขา ที่เคยมีอยู่ในประวัติศาสตร์ได้สูญสิ้นไปเกือบจะหมดแล้ว ก่อนที่นักมานุษยวิทยาจะได้เข้าไปศึกษาสังเกตการณ์ นักมานุษยวิทยาจะใช้คำกริยาปัจจุบันกาล (Present tense) บรรยายเกี่ยวกับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ในสังคมวัฒนธรรมที่ศึกษาดังกล่าว โดยไม่คำนึงว่าสิ่งที่กำลังเขียนถึงนั้นจะอยู่ห่างไกลกันเพียงใด ทางด้านสถานที่และกาลเวลา จากปรากฏการณ์ที่เขากำลังสังเกตการณ์ศึกษาอยู่นั้น โดยทั่วไปแล้ว ปัจจุบันกาลทางชาติพันธุ์วรรณนา ได้ถูกนำไปเชื่อมโยงกับความคิดที่ว่า การบรรยายหรือพรรณนาทางชาติพันธุ์ เป็นการสะท้อนหรือเป็นตัวแทนความถูกต้องของวัฒนธรรม ในขณะหนึ่งของกาลเวลา และข้อความที่บรรยายหรือพรรณนาในส่วนรวม จะกลายเป็นหลักฐานทางชาติพันธุ์วรรณนา (Ethnographic Records) ที่อยู่นอกกาลเวลา (Timeless) ก็มีความถูกต้องเป็นจริงตลอดไปโดยไม่เปลี่ยนแปลง๒๖

ในการศึกษาประวัติศาสตร์ชนชาติไทยเท่าที่ผ่านมา เราเคยมีความเชื่อกันว่า อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชนชาติไทย (Tai Ethnic Identity) หรือที่เรียกว่า "ความเป็นไทย" นั้น มีลักษณะเฉพาะตัว สามารถดำรงอยู่ได้ด้วยตัวเอง และสืบทอดต่อไปได้ โดยไม่มีการเปลี่ยนแปลง จะเห็นได้จากที่เราเคยเชื่อว่า ตั้งแต่เริ่มแรกชนชาติไทยเคยมีถิ่นฐานอยู่ในประเทศจีน แต่ต่อมาเมื่อถูกรุกรานจากจีน จึงค่อยๆ เคลื่อนย้ายเข้ามาในทวีปเอเชียอาคเนย์ ตั้งบ้านเมืองแคว้นแคว้นเป็นอิสระขนาดเล็ก อยู่ในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำสำคัญต่างๆ จนในที่สุดก็ได้สถาปนาสุโขทัยขึ้นเป็นอาณาจักรไทยแห่งแรก และต่อมาเมื่อสุโขทัยเสื่อมอำนาจก็เกิดอาณาจักรอยุธยาในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาขึ้นมาแทน สืบทอดความเป็นไทยจากสุโขทัย และหลังจากสมัยอยุธยาที่สืบทอดต่อไปยังสมัยกรุงธนบุรีและสมัยรัตนโกสินทร์ตามลำดับ

การมองประวัติศาสตร์ในแนวดังกล่าว เป็นการมองพัฒนาการในแง่เป็นเส้นตรงหรือแนวตั้ง (Linear History) และด้วยความคิดทฤษฎีที่ว่า บรรพบุรุษของชนชาติไทยแต่เดิมอยู่ในประเทศจีน

แล้วจึงค่อยๆ อพยพลงมาร่นลงมาทางใต้ จนถึงบริเวณที่อยู่ในปัจจุบัน ประวัติศาสตร์ของชนชาติไทยจึงได้รับการพิจารณาในแนวที่เป็นเส้นตรงจากเหนือลงมาได้

แต่ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ประวัติศาสตร์ของชนชาติไทยกลุ่มต่างๆ ในภูมิภาคทางตอนเหนือของทวีปเอเชียอาคเนย์เอง ต่างก็มีวัฏจักร คือ กำเนิด พัฒนาการ และการสิ้นสุดของตัวเอง ที่แตกต่างกันและหลากหลาย จนไม่อาจถือได้ว่ามีความสัมพันธ์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

ดังนั้น ถ้าเราไม่คำนึงถึงทฤษฎีที่ว่าชนชาติไทยอพยพมาจากบริเวณทางตอนใต้ของประเทศจีน และหันมาพิจารณาพัฒนาการของรัฐไทยในบริเวณอื่นๆ ของภาคพื้นทวีปเอเชียอาคเนย์ ที่เคยเป็นศูนย์อารยธรรมดั้งเดิมของไทย ซึ่งมีพัฒนาการต่อเนื่องมาเป็นเวลานาน อย่างเช่น ในบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง ก็จะเห็นได้ว่ารัฐไทยมีพัฒนาการที่ต่างไปจากรัฐไทยที่พัฒนาขึ้นมาในภูมิภาคตอนเหนือ ในขณะที่เดียวกันก็จะช่วยให้เข้าใจได้ว่า เหตุใดทัศนคติอย่างน้อยก็ในหมู่มชนชั้นปกครอง ของชาวไทยสยามในอาณาจักรอยุธยา ที่สืบทอดต่อมายังชาวไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ จนถึงสมัยก่อนการปฏิรูปของรัชกาลที่ ๕ ที่ถูกเหยียดหยามชาวไทยเหนือ ทั้งๆ ที่เป็นชาวไทยด้วยกัน ดังที่คุณจิตร ภูมิศักดิ์ เองก็ได้เคยตั้งคำถามไว้ดังกล่าวแล้วข้างต้น มีพื้นฐานความเป็นมาทางประวัติศาสตร์อย่างไร

จะเห็นได้ว่า ตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ ๑๓ เป็นต้นมา บริเวณที่ถือเป็นแกนกลาง ก่อนที่จะพัฒนาขึ้นมาเป็นอาณาจักรอยุธยา นั้น คือดินแดนด้านตะวันตกของอาณาจักรนครวัด ที่มีเมืองลพบุรีเป็นศูนย์กลาง ต่อมาภายหลังในตอนกลางของศตวรรษ อำนาจการควบคุมดินแดนเหนือบริเวณดังกล่าวเริ่มเสื่อมลง อาจจะเป็นเพราะเกิดความยุ่งยากในนครวัดเอง รวมทั้งความพยายามของผู้ปกครองในลพบุรีเอง ที่จะหนีอิสรจากการปกครองของเขมร ขณะเดียวกันประชากรบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ก็ได้รับแรงบันดาลใจจากความสำเร็จของสุโขทัย ที่เป็นอิสระจากการปกครองของเขมร คือประมาณปี ค.ศ. ๑๒๕๐ ความเป็นผู้นำและกำลังทางทหาร ทำให้สุโขทัยปลดแอกดินแดนชายขอบด้านตะวันตกของกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาจากเขมรได้เป็นผลสำเร็จ ในขณะที่ลพบุรีก็สามารถรักษาอำนาจเหนือดินแดนทางด้านตะวันออกไว้ได้

หลังจากพระเจ้ารามคำแหงสิ้นพระชนม์ในตอนสิ้นศตวรรษ สถานการณ์ทางการเมืองของดินแดนบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาก็ตกอยู่ในภาวะระส่ำระสาย แต่ลพบุรีซึ่งเคยเป็นศูนย์กลางวัฒนธรรมและการบริหารของอาณาจักรเขมร ทางด้านตะวันออกของกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ก็ยังคงรักษาความเป็นอิสระของตนไว้ได้ ทั้งจากสุโขทัยและนครวัด

ในทางวัฒนธรรม ลพบุรีมีพื้นฐานที่เป็นการผสมผสานระหว่างศาสนาพราหมณ์ พุทธศาสนา นิกายมหายาน และพุทธศาสนานิกายหินยานดั้งเดิมของพม่า รวมทั้งศิลปะวิทยาการต่างๆ ของอินเดีย ส่วนประชกรนั้นมีเชื้อสายเขมร ที่อาศัยอยู่ในเมืองที่อยู่ภายใต้การปกครองอันยาวนานของลพบุรี คือ อินทร์บุรี สิงห์บุรี ชัยนาท นครนายก และปราจีนบุรี เป็นต้น นอกจากนี้ก็ยังมีชนชาติมอญปะปนอยู่เป็นจำนวนมาก ขณะเดียวกันก็มีชนชาติไทลาว ที่เริ่มอพยพเข้ามามากขึ้น จากบริเวณทางเหนือและตะวันออกเฉียงเหนือของกลุ่มแม่น้ำป่าสัก ซึ่งเป็นบริเวณในปัจจุบันของจังหวัดเพชรบูรณ์ รวมทั้งจากบริเวณที่ราบสูงโคราช

ดังนั้นเมื่อพิจารณาโดยรวมแล้ว จึงอาจกล่าวได้ว่า ลพบุรีธำรงไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมทางวัฒนธรรมและศาสนา ที่ได้รับสืบทอดมาจากสมัยทวารวดี ส่วนการแสดงออกทางชาติพันธุ์นั้นไม่ถือว่าเป็นเขมร โดยพื้นฐานของความเป็นมอญในยุคก่อนหน้านั้น และในฐานะเป็นผู้นับถือพุทธศาสนา ในด้านความสัมพันธ์กับนครวัดนั้น ลพบุรีถือว่าเป็น "สยาม" และมีฐานะเป็นศูนย์กลาง อย่างน้อยก็ทางด้านการปกครองของประชกรไทย ในบริเวณด้านตะวันตกของกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา

ในสมัยนี้เมืองที่มีความสำคัญก็คือ สุพรรณบุรี เมืองสุพรรณบุรีคงจะสืบทอดอำนาจการปกครองมาจากดินแดนที่ครอบคลุมบริเวณตั้งแต่เมืองชัยนาททางเหนือ ลงไปจนถึงเมืองชุมพรทางใต้ ซึ่งหลายศตวรรษก่อนหน้านั้น (ในสมัยทวารวดี) มีศูนย์กลางอยู่ที่นครปฐมและสมัยต่อมาที่เพชรบุรี ดินแดนในบริเวณนี้อย่างน้อยในตอนต้นของคริสต์ศตวรรษที่ ๑๓ เคยมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับนครศรีธรรมราช ที่อยู่ในบริเวณคาบสมุทรมาลายู และเคยอยู่ภายใต้อำนาจของสุโขทัย ในปี ค.ศ. ๑๒๕๐ หลังจากสุโขทัยเสื่อมอำนาจในราวปี ค.ศ. ๑๓๐๐ เมืองสุพรรณบุรีได้แยกตัวเป็นอิสระ และมีอิทธิพลเหนือเมืองอื่นๆ ทางตอนใต้ เมืองสุพรรณบุรีมีประชกรเป็นชาวไทยสยาม นับถือ

พุทธศาสนานิกายเถรวาท และมีผู้ปกครองที่มีอำนาจและอิทธิพล ที่ทำให้บรรดาเมืองที่อยู่ทางด้านตะวันตกของกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา คือ ราชบุรี เพชรบุรี กาญจนบุรี และนครปฐม ซึ่งต่างก็ต้องการที่จะเป็นอิสระจากเขมร เข้ามาสวามิภักดิ์

ผู้นำที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในบริเวณกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ในตอนกลางของคริสต์ศตวรรษที่ ๑๔ (ค.ศ. ๑๓๔๐) ก็คือพระเจ้าอู่ทอง (สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑) ซึ่งประสูติในปี ค.ศ. ๑๓๑๔ จากตระกูลพ่อค้าชาวจีนผู้มีอิทธิพล และคงจะมีถิ่นฐานอยู่ที่เมืองราชบุรี พระเจ้าอู่ทองได้เสกสมรสกับธิดาของผู้ปกครองเมืองสุพรรณบุรี และเจ้าหญิงผู้มีเชื้อสายผู้ปกครองเมืองลพบุรี ซึ่งอย่างน้อยในทางสัญลักษณ์ก็คงจะเป็นฐานอำนาจสำคัญ ที่ส่งเสริมความทะเยอทะยานทางการเมืองของพระเจ้าอู่ทอง ในศตวรรษอื่นๆ อาณาจักรอยุธยา อย่างน้อยทางด้านการบริหาร คงจะมีได้พัฒนาไปด้วยความราบรื่นนัก ดังจะเห็นได้จากกษัตริย์ในยุคแรกๆ ก็ยังคงส่งพระญาติร่วมสายโลหิตไปปกครองหัวเมืองที่สำคัญ โดยที่พระเจ้าอู่ทองเองก็ได้ส่งพระราชโอรสของพระองค์ไปปกครองเมืองลพบุรี และต่อมาในรัชกาลของพระบรมราชา ก็ได้ส่งพระราชโอรสไปปกครองเมืองสุพรรณบุรี แม้ว่าสถาบันรวมศูนย์การปกครองจะทำให้อาณาจักรอยุธยามีศูนย์อำนาจที่ยั่งยืน แต่ในการสืบราชบัลลังก์แต่ละครั้งมักจะเกิดความยุ่งยาก เมื่อผู้อ้างสิทธิในบัลลังก์เป็นเจ้าผู้ปกครองหัวเมืองที่มีอำนาจ

ในสมัยของพระบรมไตรโลกนาถ (ค.ศ. ๑๔๔๘-๑๔๘๘) ได้มีการปฏิรูปการปกครองครั้งสำคัญ โดยการเพิ่มความเข้มแข็งให้กับสถาบันการบริหารของราชอาณาจักร โดยการออกกฎหมายสำคัญ ๒ ฉบับ คือ พระไอยการตำแหน่งนาพลเรือน และพระไอยการตำแหน่งนาทหารหัวเมือง ซึ่งเป็นกฎหมายที่จัดลำดับฐานะของบุคคลในสังคม โดยกำหนดให้ทุกคนมี "ศักดินา" ซึ่งก็ได้แก่ "ขอบเขตแห่งอำนาจความรับผิดชอบ" ของผู้ที่มีฐานะสูงสุดจนถึงผู้มีฐานะต่ำสุดในสังคม นอกจากนี้ทางด้านการบริหารยังได้แบ่งออกเป็น ๒ ฝ่าย คือฝ่ายทหาร ให้อยู่ในความรับผิดชอบของเสนาบดีกลาโหม และฝ่ายพลเรือน โดยให้เสนาบดีมหาดไทยเป็นผู้รับผิดชอบ นอกจากนี้ทั้งฝ่ายทหารและพลเรือนก็ยังแบ่งตามหน้าที่รับผิดชอบออกเป็นกรมกองต่างๆ ทั้งในส่วนกลางและภูมิภาค

ระบบการบริหารแบบรวมศูนย์ที่ได้ปฏิรูปขึ้นมาใหม่นี้ ได้รับการทดสอบประสิทธิภาพในปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๑๕ ซึ่งเป็นระยะเวลาที่อยุธยาต้องเผชิญกับสงครามอยู่เกือบตลอดเวลา ระบบการบริหารแบบใหม่นี้ได้นำไปใช้ในการจัดกองทัพ การส่งกำลังสนับสนุน และในการสร้างความเป็นผู้นำ เพื่อความมั่นคงและอยู่รอดของอาณาจักรอยุธยา

สงครามที่มีการสู้รบตลอดเวลา ๔๐ ปี ในรัชสมัยของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ไม่ใช่เพื่อส่งเสริมความยิ่งใหญ่ของพระองค์อย่างที่เป็นการมาในอดีต แต่เป็นผลพวงของการพัฒนามาจนถึงจุดสุดยอดของรัฐไทยในบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา คืออาณาจักรอยุธยา หลังจากที่ได้ใช้เวลามาเป็นศตวรรษ ๒๘

ดังนั้น จึงเห็นได้ว่า เมื่อมาถึงปี ค.ศ. ๑๔๕๐ ได้มีรัฐของชนชาติไทพัฒนาขึ้นมาใน ๓ ภูมิภาค คืออาณาจักรอยุธยาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา อาณาจักรล้านนาที่อยู่ในภาคเหนือตอนบนของแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งอยุธยากำลังต่อสู้ขับเคี่ยว เพื่อที่จะผนวกเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรสยาม และอาณาจักรล้านช้าง ที่อยู่ในบริเวณตอนกลางของลุ่มแม่น้ำโขง

รัฐไทที่พัฒนาขึ้นมาใหม่ดังกล่าว มีพื้นฐานและรูปแบบที่แตกต่างไปจากรัฐในสมัยบรรพบุรุษก่อนหน้านั้น ที่มักจะให้ความสนใจเฉพาะภายในท้องถิ่น และประเทศเพื่อนบ้านเป็นสำคัญ โดยพยายามที่จะนิยามรัฐของตน บนพื้นฐานใหม่และมีความเป็นสากลมากขึ้น

รัฐที่เป็นคู่แข่งสำคัญของอยุธยา คือล้านนานั้น อยุธยาสามารถปราบปรามและเอามาอยู่ภายใต้อำนาจได้ในสมัยอยุธยา แต่สำหรับอาณาจักรล้านช้างนั้น ต้องใช้เวลาเนิ่นนานออกไป เพราะอยุธยาเองต้องเสียเอกราชแก่พม่า หลังจากที่ได้กอบกู้เอกราชจากพม่า ถึงที่สุดการสู้รบและอิทธิพลของพม่าแล้ว ซึ่งก็ล่วงมาถึงรัชกาลที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ สยามจึงสามารถปราบปรามอิทธิพลของอาณาจักรล้านช้างได้สำเร็จ ในคราวยกกองทัพไปปราบขบถเจ้าอนุวงศ์และตีนครเวียงจันทน์

เชิงอรรถ

๑. Jonathan Friedman "Culture, identity and process", in Jonathan Friedman, Cultural Identity and Global Process, London : Sage Publication, 1994; pp. 78-79
๒. ที่อ้างแล้ว หน้า ๗๕
๓. Daniel Bell, The Coming of Post-Industrial Society, New York : Basic Book, 1973; และ The Cultural Contradiction of Capitalism, London : Heimann, 1976
๔. Friedman ที่อ้างแล้ว หน้า ๘๐
๕. Tongchai Winichakul, Siam Mapped, a history of geo-body of a nation, Honolulu : University of Hawaii Press, 1994
๖. S.J. Tambiah, World Conqueror and World Renouncer, A Study of Buddhism And Polity in Thailand against a Historical Background, Cambridge : Cambridge University Press, 1976; pp. 102-31
๗. Etienne Balibar, "The Nation Form : History and Ideology", in Etienne Balibar and Immanuel Wallerstein (eds) Race, Nation, Class. Ambiguous Identities, London : Verso, 1991; p. 86
๘. Richard B. Davis, Muang Metaphysics, A Study of Northern Thai Myth and Ritual, Bangkok : Pandora, 1984; p. 27
๙. E.R. Leach, Political Systems of Highland Burma, London : The Athlone Press, 1981; pp. 44-45
๑๐. David Bradley, "Identity : The Persistence of Minority Groups", in Highlanders of Thailand, John McKinnon and Wanat Bhruksasri (eds.) Kuala Lumpur : Oxford University Press, 1983; pp. 46-47
๑๑. Fredrik Barth, "Introduction". in Fredrik Barth (ed.) Ethnic Groups and Boundaries, The Social Organization of Culture Difference, Boston : Little Brown and Company, 1964; p. 297
๑๒. Barth ที่อ้างแล้ว หน้า ๒๗๕
๑๓. Raoul Naroll, "On the ethnic classifications" Current Anthropology, 5 (1964) : pp. 283-291, 306-312, in Michael Moerman, "Ethnic Identification in a Complex Civilization : Who

are the Lue?" American Anthropologist, 67 No. 5 Part I,
1965; pp. 1215-23

๑๔. Moerman ที่อ้างแล้ว หน้า ๑๒๑๕-๓๐

๑๕. คู่มือการศึกษาของ E.R. Leach (1981) ที่อ้างแล้ว และใน "The Frontier of Burma",
Comparative Studies in Society and History, 3: 49-68, 1960; และ Robin Burling, Hill Farms
and Paddy Fields, Life in Mainland of Southeast Asia, Arizona : Arizona State University,
(Rev. ed.), 1992

๑๖. Moerman ที่อ้างแล้ว หน้า ๑๒๑๖

๑๗. Lucien M. Hanks, "The Yuan or Northern Thai", in John McKinnon and Wanat
Bhruksasri (eds.) Highlanders of Thailand, Kuala Lumpur : Oxford University Press, 1983; p.
101

๑๘. จิตร ภูมิศักดิ์ ความเป็นมาของคำสยาม, ไทย ลาว และขอม และลักษณะทางสังคมของชื่อชน
ชาติ, มุขนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, กทม. : สำนักพิมพ์ดวงกมลจำกัด,
๒๕๑๕, หน้า ๕๕๕-๖

๑๙. อ้างแล้ว หน้า ๖๐๐

๒๐. อ้างแล้ว หน้า ๖๐๒

๒๑. นันทิษฐ์ กระแสสินธุ์ ขวนพ่ายโคลงดั้น พระนคร : โรงพิมพ์มิตรสยาม, พ.ศ. ๒๕๑๓;
และถัสลนา ศิริเจริญ, คู่มือขวนพ่าย, พระนคร : สำนักพิมพ์อักษรวิทยา, พ.ศ. ๒๕๑๘

๒๒. ลิลิตพระลอ, พระนคร: สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๑๑, หน้า ๑

๒๓. จิตร ภูมิศักดิ์ ที่อ้างแล้ว หน้า ๕๗๓-๗๔

๒๔. อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, "คนเมืองในตำนานประวัติศาสตร์" เอกสารการเสวนาวิชาการ เรื่อง
คนเมืองในตำนาน, กรุงเทพฯ สังคมที่เปลี่ยนแปลง ๒๕๔๓; และสรัสวดี อ๋องสกุล
ประวัติศาสตร์ : สำนักพิมพ์อมรินทร์ พ.ศ. ๒๕๓๕ หน้า ๓๖๕

๒๕. George Condominas, From Lawa to Mon, from Saa" to Thai, Historical and
Anthropological Aspects of Southeast Asian Social Space, An Occasional Paper of the
Department of Anthropology, Research School of Pacific Studies, Canberra : The Australian
National University, 1996; pp. 35-36

๒๖. Davis ที่อ้างแล้ว หน้า ๓๗-๓๘

๒๗. Thomas Barfield (ed.) The Dictionary of Anthropology, Oxford : Blackwell, 1977, pp. 156-7

๒๘. David Wyatt, Thailand : Short History, Bangkok : Thai Watana Panich, 1984; pp. 63-64